

ტარიელ ფუტკარაძე

ქართული ზმნის მწკრივის კატეგორია

არისტო ქუთათელაძე (1894 წ.):

“დღემდე ვერ ვიგდეთ ხელში ის კლიტე, რომელიც ალებს ქართულ ზმნას“.

ქართულ ენაში ორი ძირითადი მეტყველების ნაწილია: ზმნა და სახელი. სახელი აღნიშნავს ადამიანს (კაცი), საგანს (წიგნი), მოვლენას (წვიმა), დროს (გუშინ), საგნის ფერს (თეთრი), თვისებას (მშვენიერი), რაოდენობას (ხუთი), ადგილს (აქ), ვითარებას (კარგად)... ზმნის კონკრეტული ყალიბი (ფორმა) შეიძლება გამოხატავდეს **ქმედებას**, კერძოდ: ადამიანის, საგნის **მოქმედებას** (ვაკეთებ), ადამიანის **განცდას/აღქმას** (მიყვარს), ადამიანის, საგნის **მდგომარეობას** (ვზივარ); უღრ.:
მოქმედებაა: ვაყვარებ (/მაყვარებს), ვაშიებ, ვაციებ, ვტკენ, ვიბრძვი... ვაწუხებ (/მაწუხებს: მე მაწუხებს მეზობელი)...

განცდაა (აღქმაა): მიყვარს, მშია, მცივა, მტკივა... ვწუხვარ, მაწუხებს (მე მაწუხებს გული = გული მტკივა)...

მდგომარეობაა: ვწევარ, ვდგავარ, ვზივარ...

სახელის მსგავსად ზმნაც სრულმნიშვნელოვანი ფორმაც-ვალეზადი სიტყვაა, მაგრამ სახელისგან განსხვავებით ზმნას გაცილებით მეტი ფორმოზბრივი ვარიანტი და მეტი მორფოლოგიური კატეგორია გააჩნია; კერძოდ, **ზმნის ფორმაში** არსებული სხვადასხვა **რანგის აფიქსით** გამოიხატება: პირი, რიცხვი, გეზი თუ ორიენტაცია; შესაბამისად, პირი, რიცხვი, გეზი და ორიენტაცია მორფოლოგიური (/გრამატიკული) კატეგორიებია³⁰. უღრ.: ქართულ ენაში ფორმოზბრივად არ გამოიხატება სქესი:

ქართულურ ქვესისტემებში სქესი სემანტიკური კატეგორიაა.

მეცნიერთა ნაწილის აზრით, თანამედროვე ქართულში ზმნის **ფორმით** (ყალიბით) გამოიხატება რამდენიმე მორფოლოგიური კატეგორია: დრო, კილო, ასპექტი, გვარი, ქცევა, კონტაქტი (თუ კაუზატივი)... სპეციალისტთა მეორე ნაწილი

³⁰ **კატეგორია (ბერძ. კატეგორია)** გულისხმობს ზოგადი ნიშნ(ებ)ის მიხედვით გაერთიანებულ მოცემულობათა (/ცნებათა) ჯგუფს, რომლის შემადგენლები უფრო კონკრეტული ნიშნ(ებ)ით განსხვავდებიან ერთმანეთისაგან. კატეგორია მორფოლოგიურია (/გრამატიკულია), თუკი სემანტიკაში მოაზრებული გრამატიკული ცნებები ფორმოზბრივად აისახებიან სიტყვაში /აფიქსებით, განსხვავებული ყალიბებით/ თუ წინადადებაში /სინტაქსური კონსტრუქციით/ (ვრცლად იხ. ქვემოთ).

მათ სემანტიკურ კატეგორიებად თვლის; შდრ., მაგ., აზრთა სხვადასხვაობა დროის კატეგორიის შესახებ:

აკ. შანიძე: “ზმნა არის მოქმედების აღმნიშვნელი ფორმაცვალებადი სიტყვა, რომელსაც ერთდროულად რამდენიმე **მორფოლოგიური კატეგორია** მოეპოვება: პირველ ყოვლისა **პირი, რიცხვი, დრო და კილო**. დრო და კილო, შეერთებული სხვადასხვა სახით და ზოგჯერ გაერთულებული სხვა კატეგორიებით (გზისობით, აქტით, თანამდევრობით)³¹, ქმნის **მწკრივის კატეგორიას**, რომელიც თავის ფორმებში შეიცავს ამა თუ იმ პირისა და ერთ-ერთი რიცხვის გაგებას. ზმნის ფორმაცვალება მწკრივებში პირისა და რიცხვის მიხედვით შეადგენს ზმნის მიმოხერის შინაარსს ანუ **უღლებს სისტემას**, ხოლო უღლება ჩვეულებრივ მიმდინარეობს ამა თუ იმ **გეზის, ორიენტაციის, ასპექტის, გვარის, ქცვისა და კონტაქტის** მიხედვით, რომლებიც **წარმოქმნის** კატეგორიებია... **უღლებსაა კატეგორია**, თუ ის ზმნის ძირითად ლექსიკურ მნიშვნელობას არ ცვლის და ამასთანავე ერთად აუცილებლად საჭიროა ამა თუ იმ მწკრივის საწარმოებლად. **წარმოქმნისაა კატეგორია**, თუ ის მოდიფიკაციას უშვრება ზმნის ძირითად ლექსიკურ მნიშვნელობას და თანაც იმეორებს ძირეული ზმნის მწკრივებს, ყველას თუ არა, უმეტესობას მაინც“ (შანიძე, 1980: 163-165).

გ. გოგოლაშვილი: “**დრო არ არის მორფოლოგიური კატეგორია**, რადგან: ა) არ ხდება მისი გამოხატვა მორფოლოგიურად; ბ) დროული მნიშვნელობა ცვალებადია ერთი მწკრივის ფარგლებში. კონტექსტის გარეშე ფორმის დროული მნიშვნელობა ვერ გაირკვევა; დროის გაგებას ფორმას კონტექსტი ანიჭებს... **კილო არ არის მორფოლოგიური კატეგორია**, რადგან: ა) არ ხდება მისი გამოხატვა მორფოლოგიურად; ბ) კილოური მნიშვნელობა ცვალებადია ერთი მწკრივის ფარგლებში. კონტექსტის გარეშე ფორმის კილოური მნიშვნელობა ვერ გაირკვევა; კილოური მნიშვნელობას ფორმას კონტექსტი ანიჭებს“³².

ჩემი აზრით, ქართულ ენაში დროსა და კილოს სახესხვაობები ნამდვილად არიან დაკავშირებული ზმნის სხვადასხვა ფორმასთან, შესაბამისად, დრო და კილო ქართულში მორფოლოგიური კატეგორიებია (იხ. ქვემოთ).

³¹ შდრ., ავთ. არაბული: თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში **გზისობა** არ არის განმსაზღვრელი ნიშანი მწკრივთა სემანტიკური (ასპექტური) ოპოზიციის შექმნაში, ის არ შეეძლოს თხრობითი კილოს მწკრივების ძირითად სემანტიკურ ნიშნებში /თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია 2011, გვ. 409/.

³² ვრცლად იხ., მაგ., თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია 2011, გვ. 332-338.

შდრ., ასევე, განსხვავებული თვალსაზრისები **გვარის** შესახება:

აკ. შანიძე ზმნურ ფორმებს გვარის მიხედვით აჯგუფებს; გვარს კი წარმოქმნის კატეგორიად თვლის. ფორმოზრეოდ გამოყოფს გვარის სამი სახის ყალიბს: მოქმედებითი გვარის ფორმას, ვნებითი გვარის ფორმას და საშუალო გვარის ფორმას (შანიძე, 1980: 163-165).

შდრ.: არნ. ჩიქობავაც ქართული ზმნის ფორმებს გვარის მიხედვით აჯგუფებს, ოღონდ გამოყოფს ორ გვარს: მოქმედებითსა და ვნებითს. ზმნურ ფორმათა ნაწილს ის უგვარო ზმნებად მიიჩნევს (ჩიქობავა, 1950: 059-060).

აკ. შანიძისა და არნ. ჩიქობავას თვალსაზრისების “მორიგებას” ცდილობს ბ. ჯორბენაძე, რომელიც მესამე სახეობის გვარის შესახებ წერს: “ზმნური ფორმაწარმოება გულისხმობს ახალი გრამატიკული მნიშვნელობის მქონე ფუძის წარმოქმნას, რის საფუძველზეც გამოიყოფა ზმნური ფორმაწარმოებითი კატეგორიები... ფორმაწარმოებითი კატეგორიებია: გვარი, კაუზატივი, ქცევა, მიმართულება... გვარი ქართული ზმნის ძირითადი საკვალიფიკაციო კატეგორიაა... გვარის სტაბილური ფორმებია მოქმედებითი და ვნებითი; ლაბილური ფორმაა მდგომარეობის გამომხატავი ყალიბი (“მდგომარეობითი ზმნები”), რომელიც კონტაქტის შესაბამისად იცვლის სტატუსს, ხოლო უღვლილებსას - ყალიბსაც” (ჯორბენაძე, 1995: 64-75).

აკ. შანიძის თვალსაზრისს იზიარებენ გ. გოგოლაშვილის საერთო რედაქციით გამოქვეყნებული კოლექტიური ნაშრომის: “თანამედროვე ქართული ენა” (2011: 426) ავტორები, რომელთა აზრით, გვარის ფორმათა დაპირისპირება (მოქმედებითი - ვნებითი - საშუალო) ქართულში მარტო შინაარსის მიხედვით არ არის წარმოდგენილი. მოქმედებითი და ვნებითი გვარის ზმნებს აქვთ არა მარტო საკუთარი შინაარსი, არამედ ფორმაც. საშუალო გვარის ზმნები ფორმისა და ფუნქციის მიხედვით აქტივსა და პასივს შორის არიან გადანაწილებული“.

დ. მელიქიშვილის აზრით (1994: 59), “აკაკი შანიძე ინტუიციით ცდილობს კლასიფიკაციას მოუძებნოს გრამატიკული პრინციპი, მაგრამ ფაქტობრივად, “გვარის ფორმებს მაინც სემანტიკური პრინციპით გამოჰყოფს” **აქვე დ. მელიქიშვილი სვამს ლოგიკურ კითხვას:**

“არის თუ არა გვარი ზოგადგვარეობითი გრამატიკული კატეგორია, რომელიც შეიძლება საფუძველად დაედოს ქართული ზმნის უღვლების ტიპებად კლასიფიკაციას, თუ იგი სემანტიკური ნიშნით განსხვავებული სახეობითი ჯგუფია ზოგადგვარეობრივი გრამატიკული კატეგორიისა?” (გვ. 59-60, 70).

დ. მელიქიშვილის პასუხი ასეთია: “ქართული ზმნის გვარის ტრადიციული კვალიფიკაცია ვერც ფორმალური და ვერც სემანტიკური თვალსაზრისით, ვერ აკმაყოფილებს გვარის კატეგორიის იმ განსაზღვრებას (გაგებას), რომელიც ზოგადად ენათმეცნიერებაშია მიღებული და უნივერსალურადაა მიჩნეული“ (გვ.77).

ჩემთვის სრულიად მისაღებია დ. მელიქიშვილის წარმოდგენილი მსჯელობა: ქართულ ენაში ზმნას გვარის მორფოლოგიური კატეგორია არ აქვს: **გვარი, როგორც მორფოლოგიური კატეგორია ქართულ ენაში არ არის ჩამოყალიბებული;** საერთოდ, იბერიულ-კავკასიური ენებისათვის უცნობა გვარის მორფოლოგიური კატეგორია.

აღვნიშნავთ იმასაც, რომ გვარი, ასევე: გეზი, ორიენტაცია, ასპექტი, ქცევა, კონტაქტი (კაუზატივი) ვერ ცვლიან ზმნის ლექსიკურ მნიშვნელობას ისე, რომ გეზით, ორიენტაციით, ასპექტით, კონტაქტით თუ ე.წ. ქცევითა და გვარით განსხვავებული ფორმები ახალ დამოუკიდებელ ლექსიკურ ერთეულებად მივიჩნიოთ, შესაბამისად, გვარი არც წარმოქმნის კატეგორიას.

ამ თვალსაზრისით საყურადღებოა თ. უთურგაიძის თვალსაზრისი; კერძოდ, მისი აზრით, **გვარი რომ წარმოქმნის კატეგორია იყოს, ე. ი. გვარის შეცვლა რომ ზმნის ლექსიკური მნიშვნელობის ცვლას იწვევდეს, ყოვლად შეუძლებელი იქნებოდა ერთი საწყისი ჰქონოდათ გვარის მიხედვით განსხვავებულ ფორმებს** (უთურგაიძე, 2002: 81).

ცნობილ მეცნიერებს ურთიერთგამომრიცხავი მოსაზრებები აქვთ ქართული ენის ზმნის **გარდამავლობის კატეგორის** შესახებაც:

აკ. შანიძე: “პირდაპირი ობიექტის ხმარება სინტაქსური ნიშანია გარდამავლობისა, მაგრამ არსებობს მორფოლოგიური საშუალებაც ამ კატეგორიის დასადგენად. ამისათვის მივმართავთ ფორმათა დაპირისპირებას: მხატავს - მიხატავს, გაგტეხ - გაგიტეხ. ასეთი დაპირისპირებით შეგვიძლია გამოვარკვიოთ, რომ პირი, რომელიც ობიექტად არის წარმოდგენილი ზმნის ფორმაში, შეიძლება ორგვარი იყოს: ერთი, რომელთანაც ზმნის გარდამავლობაა დაკავშირებული, და მეორე, რომელსაც ზმნის გარდამავლობასთან არაფერი აქვს საერთო. მაგრამ სინტაქსური ნიშანი უფრო მარტივია და თვალსაჩინოა და გარდამავლობის გამოსარკვევად ჩვეულებრივ იმას მივმართავთ ხოლმე“ (შანიძე, 1942: 183)... გარდამავალია ზმნა, თუ მას ბრუნვაცვალებადი ობიექტი მოუპოვება. ეს ბრუნვაცვალებადი ობიექტი ნამყოფი ძირითადში სახელობით ბრუნვაში დგას. სახელობითში დასმული ობიექტი არის გარდამავლობის ერთ-ერთი ძირითადი

ნიშანი... ა- პრეფიქსი ყოველთვის არ მიგვითითებს ირიბ ობიექტზე, მეორეულ ზმნებში ის გარდამავალ ზმნათა მაწარმოებელია საარვისო ქცევით: ა-წითლებს, ა-გორებს, ა-წვენს“ (შანიძე, 1973: 311, 376).

არნ. ჩიქობავა: “გარდამავლობა-გარდაუვლობა ზმნის მორფოლოგიურ კატეგორიას არ წარმოადგენს, იგი ქართულში ზმნათა ძველისძველ დაყოფა-დაჯგუფებას ქმნის ისევე, როგორც სტატიკურობა-დინამიკურობა... კაუზატივის ა- პრეფიქსი და გარდამავალ ზმნათა პრეფიქსი ა- ერთი და იგივე ოდენობაა. არც გარდამავალ ზმნათა ა- პრეფიქსი და არც კაუზატივის ა-პრეფიქსი თურმეობითში არ შეიძლება გვექონდეს: თურმეობითში გარდამავლობის ნეიტრალიზაციას აქვს ადგილი“ (ჩიქობავა: 1981). “გარდაუვალ და გარდამავალ ზმნათა განსაზღვრება შესაძლებელია და საჭიროა იქნეს მოცემული, როგორც MS-ის (ეს უწინარეს ყოვლისა!), ისე MO-ის მიხედვით: გარდაუვალია ყოველი ზმნა, რომელსაც ან სულ არა აქვს ნამყო ძირითადი (აორისტი), ან თუ აქვს, მოითხოვს MS-ს სახელობითს ბრუნვაში: გარდამავალია ყოველი ზმნა, რომელიც ნამყო ძირითადში (აორისტში) MS-ს მოთხოვითს ბრუნვაში მოითხოვს... მორფოლოგიური ობიექტის თვალსაზრისით: გარდაუვალია ყოველი ზმნა, რომელსაც ან სულ არა აქვს MO, ან თუ აქვს, ოდენ მიცემითს ბრუნვაში, იქნება ზმნა ნამყო ძირითადში თუ აწმყოში; გარდამავალია ყოველი ზმნა, რომელსაც ნამყო ძირითადში შეიძლება ჰქონდეს MO სახელობითს ბრუნვაში“ (ჩიქობავა, 1986: 142).

დ. მელიქიშვილი: “ტერმინი გარდამავალი/გარდამავლობა სემანტიკური თვალსაზრისით დეზინფორმაციულია და მოხერხებული არ არის, რადგანაც მოქმედება არა მარტო “პირდაპირ ობიექტზე“, არამედ ბრუნვაუცვლელ “ირიბ ობიექტზეც“ “პირდაპირ“ გადადის: არწივი აცხრება კურდღელს, ეჯახება კლდეს და სხვ.... გარდამავალი სამვალენტიანი ზმნა, რომელთანაც შეწყობილია სამი პირი, პირდაპირი ობიექტის გარდა შეიძლება შეიცავდეს ირიბ ობიექტსაც, რომელიც გამოხატულია იმავე ნიშნით, რითაც პირდაპირი ობიექტი (მ-ხატავს ის მე - მ-იხატავს ის მე მას), რაც იმას ნიშნავს, რომ ქართული ზმნის სისტემაში მორფოსინტაქსური თვალსაზრისით **სუბიექტი და ორივე ობიექტი თანასწორუფლებიანია...**“ (ხაზი ჩემია - ტ.ფ.), რამდენადაც ქართულ ზმნაში პირდაპირ და ირიბ ობიექტს თანაბარი სინტაქსური უფლებები აქვს და ისინი ერთი და იმავე მარკერებით აღინიშნებიან, ამდენად, ვარჩევდით გველაპარაკა ქართულ რელატიურ ზმნებში ირიბ და პირდაპირ

გარდამავლობაზე. ასეთ შემთხვევაში ერთპირიანი აბსოლუტური აგებულების ზმნა გარდაუვალია, ორვალენტიანი/ორპირიანი რელატიური აგებულებისა - შეიძლება ირიბგარდამავალი და პირდაპირგარდამავალიც იყოს იმის მიხედვით, თუ როგორ ობიექტს შეიცავს - პირდაპირს, თუ ირიბს“ (მელიქიშვილი, 2014: 131-132).

მ. სუხიშვილი: “გარდამავლობას ქართულში სინტაქსურად ახასიათებენ - უახლოესი ობიექტის და სუბიექტის ბრუნვათა მიხედვით. დასტურდება შემთხვევები, როდესაც ამ სინტაქსური მახასიათებლებიდან ერთ-ერთი შესიტყვებაში არაა წარმოდგენილი. ხშირად გარდამავალი ზმნის სინტაგმაში არა გვაქვს უახლოესი ობიექტის ფარდი სახელი ძველსა თუ ახალ ქართულში: დაიძინა, იზრუნა... მან; ჩვენი აზრით, ზმნის ფორმაში გამოვლენილი ხმოვანი პრეფიქსი უახლოეს ობიექტს მიანიშნებს. საერთოდ, ხმოვანი პრეფიქსების ძირითადი ფუნქცია გარდამავალ ზმნებში უახლოესი ობიექტის მიმართებათა აღნიშვნაა - განსხვავებული ხმოვნები უახლოესი ობიექტის განსხვავებულ რელაციას ასახავს. გარდაუვალ ზმნებში ხმოვანი პრეფიქსები განსხვავებულ მიმართებებს აჩვენებენ... ზმნის გარდამავლობა არ იცვლება შესიტყვებიდან სუბიექტის ელიფსის შემთხვევებშიც, გარდამავალი ზმნის ნატვრითი კილოს ფორმებში სუბიექტის ნიშანი გვაქვს (-ა), შესიტყვებაში კი სუბიექტი გაუჩინარდება: ნეტა გამეკეთებინა მე იგი /მდრ.: გამაკეთებინა მან მე იგი/“ (სუხიშვილი: 1986: 117).

ქართული ზმნის დასახელებული კატეგორიების (გვარის, ქცევის, კონტაქტის, გარდამავლობის...) **შესახებ განსხვავებული კვალიფიკაციების მიზეზია ამ სემანტიკური კატეგორიების ფორმობრივი გამონატვის არასისტემურობა;** მდრ., აზრთა სხვადასხვაობა არ არის, მაგ., ქართულში რიცხვის მორფოლოგიური კატეგორიის შესახებ, რამდენადაც ზუსტადაა შესაძლებელი ამ კატეგორიის ფარგლებში ფორმობრივ-ფუნქციური შესაბამისობის დადგენა.

სხვადასხვა თაობის მეცნიერთა მოსაზრებები ვრცლად იმიტომაც დავიმოწმე, რომ მეჩვენებინა კიდევ ერთი ფაქტი: დასახელებულ კატეგორიებში სისტემური არ არის ფორმობრივ-ფუნქციური შესაბამობა: თითოეულ მათგანს ბევრი გამონაკლისი აქვს **სემანტიკური ოპოზიციის** ფორმაში ასახვის თვალსაზრისით; გარდა ამისა, დარღვეულია სისტემურობის პრინციპი; მაგ., ქცევისა და გარდამავლობის კატეგორიაზე ვერ

ვისაუბრებთ ერთვალენტოანი³³ ზმნური ფორმების შემთხვევაში³⁴; ასევე, ქცევა და გარდამავლობა არა აქვთ ე.წ. მესამე სერიის ფორმებს, მეტიც: გარდამავლობა შეიძლება არ ჰქონდეს სამვალენტოანი ფორმას კი (ჰპირდება ის მას მას) და სხვ..

მნიშვნელოვანია სხვა გარემოებაც:

გამოხატულების პლანშიც და ფუნქციურადაც გვარი, ქცევა, კონტაქტი/კაუზატივი, გარდამავლობა, დინამიკურობა-სტატიკურობა... გარკვეულწილად ფარავენ ერთმანეთს; მეტიც, არაიშვიათად, შესაძლებელია მათი განხილვა ერთმანეთის შემადგენლებადაც; მაგ., **ბ. ჯორბენაძის აზრით, კაუზატივი არის გვარის ქვესახეობა:** “გვარის კატეგორიის ფარგლებში უნდა განსხვავდეს კაუზალური და არაკაუზალური ფორმები“ (ჯორბენაძე, 1995: 68).

ვფიქრობ, არალოგიკურია, ერთსა და იმავე ხმოვან პრეფიქსთან რამდენიმე მორფოლოგიური კატეგორიის დაკავშირება; კერძოდ:

სხვადასხვა მეცნიერი ა- ხმოვან პრეფიქსს უკავშირებს გვარის, ქცევის, კაუზატივის... კატეგორიებს. სინამდვილეში დასახელებულ კატეგორიებს ნამდვილად არ აქვთ სისტემური მიჯაჭვულობა **ა-ხმოვან პრეფიქსთან**. ნიშანდობლივია ისიც, რომ ერთი და იგივე **ი-ხმოვანი პრეფიქსი** სამვალენტოანი ფორმაში ქცევის ნიშნად ცხადდება, ერთვალენტოანი ფორმაში კი - ვნებითის ნიშნად; სინამდვილეში კი, როგორც არაერთი სპეცილისტი მიუთითებს, **ი- ხმოვანი პრეფიქსი** უფრო უკუქცევითობას გამოხატავს³⁵ და სხვ.. შდრ., ასევე, ბ. ჯორბენაძის, მ. მაჭავარიანისა და სხვა მეცნიერთა მიხედვით, **ა-, ე- უ-** ხმოვანი პრეფიქსები კონსტრუქციაში ირიბი ობიექტის პოზიციურებაზე მიაწინებენ (ჯორბენაძე, 1983: 225; მაჭავარიანი, 2007...).

³³ვალენტობა - ზმნის ფორმის (ყალიბის) უნარი, დაიკავშიროს ერთი ან ერთზე მეტი სახელი.

³⁴ ქცევის კატეგორიის სხვადასხვაგვარი გაგებისა და სამეცნიერო ლიტერატურის მიმოხილვისათვის იხ. ჟ. ფეიქრიშვილი 2018, გვ. 273-283.

³⁵ იხ., მაგ., ბ. ჯორბენაძე 1983 გვ. 225. ი-ს უკუქცევითობის კატეგორია პირველად დაუკავშირა ჰ. შუხარტმა. ამავე ი-ს უკავშირდება პოტენციალისის გაგებაც; ვრცლად იხ. რ. შეროზია, პოტენციალისის კატეგორიისათვის ზანური ენის მეგრულ დიალექტში: საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. 101, №1, 1981. პოტენციალისი შეგვიძლია განვიხილოთ, როგორც უკუქცევითობის კერძო შემთხვევა და არა, როგორც ცალკე მორფოლოგიური კატეგორია.

ენის (სიტყვის, წინადადების...) სტრუქტურის აღწერა სწორი მეთოდოლოგიით თუ ხდება, შეუძლებელია, ერთი აფიქსი რამდენიმე მორფოლოგიური კატეგორიის ნიშნად გამოვაცხადოთ. ენობრივი ფაქტის გრამატიკული ანალიზისას, პირველ რიგში, აუცილებელია, ერთმანეთისაგან განვასხვავოთ მოცემული ენობრივი მოვლენის ისტორიული დინამიკის აღწერა (დიაქრონიული ანალიზი) და ანალიზი სინქრონიულ ჭრილში. სინქრონიულ ჭრილში ენობრივი ფაქტის შეფასებისას უთუოდ გასათვალისწინებელია მოცემული კონკრეტული ენის სისტემური თავისებურებანი³⁶: ენის შინაგანი ბუნების გათვალისწინების გარეშე შეუძლებელია ისეთი ლოგიკური წესების ჩამოყალიბება, რომლებიც გასაგები იქნება ენის სწავლებისა თუ პროგრამირების (მოდელირების) პროცესში. ქართული ენის ზმნის კვლევის შემთხვევაში კი, ასევე, აუცილებელია, ზმნური ფორმების იერარქიის გათვალისწინება; კერძოდ, **ზმნის კონკრეტული ყალიბის (ფორმის) დამოუკიდებელ ზმნად გამოცხადება ბევრ გაუგებრობას უდებს სათავეს**; მაგ., “აკეთებს“, “იკეთებს“ და “კეთდება“ ფორმები არ უნდა წარმოვიდგინოთ სამ ზმნად; სამივე ფორმა ერთი “კეთება“ ზმნის სახესხვაობები არიან. ამგვარი მიდგომის შემთხვევაში, **ზმნურ ხმოვან პრეფიქსებს ვერც სიტყვაშემადგენელ აფიქსებად გამოვაცხადებთ და ვერ პოლიფუნქციურ მორფემებად**. ყველა ზმნური ხმოვანი პრეფიქსი ერთი გრამატიკული კატეგორიის ნიშნებად შეიძლება გავიაზროთ. **ამგვარი ინტერპეტაციის საფუძველს ქმნის ხმოვან პრეფიქსებს შორის დამატებითი დისტრიბუციის არსებობა**.

მოცემული ზმნური ლექსიკური ერთეულის ფუძიდან (მაგ. კეთ- ძირიდან) ზმნური ხმოვანი პრეფიქსები აწარმოებენ ამ ზმნური ლექსიკური ერთეულის სხვადასხვა სახესხვაობას - პირველი დონის ყალიბებს (ა-კეთ-, ი-კეთ-, უ-კეთ-, კეთ-დ-³⁷ **რომელთაც განსხვავებული სინტაქსური კონსტრუქცია შეესაბამებათ**. პირველი დონის ყალიბებს, თავის მხრივ, აქვთ ასევე ფორმალურად განსხვავებული ვარიანტები, რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან დროით, კილოთი, ასპექტით... ქართული ენის ზმნის ანალიზისას, პირველი რიგის ამოცანაა ზმნების

³⁶ არნ. ჩიქობავას, აკ. შანიძის, ბ. ჯორბენაძის მოსაზრებების გათვალისწინებით ქართული ენის გრამატიკულ ლიტერატურაში მეთოდოლოგიური პრობლემების შესახებ იხ., დ. მელიქიშვილი 2013, გვ. 194-212.

³⁷ ანალოგიური ფუნქციისაა -დ სუფიქსიც.

(ზმნური ლექსიკური ერთეულების!) დაჯგუფება პირველი დონის ყალიბების წარმოების მიხედვით. მეორე ეტაპზე კი უნდა მოხდეს ყალიბების შიგნით მწკრივთა წარმოების თავისებურებების გათვალისწინება. მესამე ეტაპზე კი - მწკრივების შიგნით პირისა და რიცხვის ფორმების წარმოების თავისებურებების გამოკვეთა. **მხოლოდ ასეთი მიდგომის შემთხვევაში ავიცილებთ თავიდან ე.წ. მრავალროცხოვანი გამონაკლისებისა თუ ანომალიების პრობლემას**³⁸.

ქართულ ენაში სხვადასხვა ათვლის სისტემით არის ნაკვლევი როგორც ხმოვანპრეფიქსიანი ყალიბები, ასევე, მწკრივისა და პირის ფორმები; ფორმათა დაჯგუფების კრიტერიუმებიც სხვადასხვაა გამოყენებული; ამიტომაც, ზმნის პარადიგმის შესახებ სამეცნიერო ლიტერატურაში დღემდე ურთიერთგამომრიცხავი დასკვნები და, რაც არსებითია, **მრავალგამონაკლისიანი წესები** გვაქვს. ქართული ენის მანქანური მოდელირების მიზანი დღეს აუცილებელს ხდის, ვეძებთ ზმნური ფორმების დაჯგუფების ისეთი კრიტერიუმები, რომლებიც შესაძლებელს გახდის ფორმათა სისტემატიზაციას ე.წ. ანომალიებისა და გამონაკლისების გარეშე. ბუნებრივია, **კრიტერიუმი უნდა ითვალისწინებდეს როგორც ზმნური ფორმების სტრუქტურას, ასევე, ფუნქციას**. ასეთ კრიტერიუმს წარმოადგენს მომცველობითი გრამატიკული კატეგორია.

ვეფიქრობ, ხმოვანი პრეფიქსებით ნაწარმოები **ზმნურ ყალიბების** მომცველი კატეგორია არის **ქმედების რაგვარობა** - ზმნით გამოხატული ქმედების სახე. ზმნის **ქმედების რაგვარობა** (სახესხვაობები) რეალიზდება ზმნასთან დაკავშირებულ და ზმნის ფორმაში ასახულ პირთ(ებ)ან მიმართებით.

“**ქმედების რაგვარობა**“ **რთული გრამატიკული** (მორფოლოგიურ-სინტაქსური) **კატეგორია**³⁹. ამ გრამატიკული კატეგორიის ფარგლებში **აღმნიშვნელი** (ზმნურ ძირზე დართული ხმოვანი პრეფიქსით, ზოგჯერ ზმნური სუფიქსით/სუფიქსებითაც ნაწარმოები ზმნური ყალიბი)⁴⁰ **გამოხატავს** “ქმედების რაგვარობის“ სხვადასხვა ვარიანტს; ზმნასთან უშუალოდ დაკავ-

³⁸ ზმნური ყალიბების შესახებ მსჯელობისათვის იხ.: ტ. ფუტყარაძე, 2012, გვ. 200-212.

³⁹ შდრ., დ. მელიქიშვილის დიათეზის კატეგორია (დ. მელიქიშვილი 2014).

⁴⁰ ხატ-ავ-ს ტიპის ფორმაში ზმოვანი პრეფიქსი წარმოდგენილია ნულოვანი ალომორფით; შდრ.: ხატ-ავ-ს, ა-ხატ-ავ-ს, ი-ხატ-ავ-ს, ე-ხატ-ებ-ა...

შირებული პირები (აქტანტები) კი ზმნასთან ერთად ქმნიან სხვადასხვა სინტაქსურ კონსტრუქციას.

პირის გრამატიკული კატეგორიის მქონე ენებში, როგორც წესი, გრამატიკულად სუბიექტური პირი ამავე დროს არის რეალურად აქტიური პირი, ლოგიკური სუბიექტი, მოქმედი პირი; გრამატიკულად ობიექტური პირი კი - პასიური პირი. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, მაგ., ინდოევროპულ ენებში გრამატიკული სუბიექტი ამავე დროს არის ლოგიკური (რეალური) სუბიექტი, გრამატიკული ობიექტი კი - რეალური (ლოგიკური) ობიექტი. **პიროვანი უღლების მქონე სხვა ენათაგან განსხვავებით, ქართულ ენის ზმნაში ერთზე მეტი პირი აისახება;** კერძოდ, პირის ნიშანი შეიძლება ერთ-დროულად გამოუვლინდეს რეალურ სუბიექტსაც და რეალურ ობიექტსაც; მაგ.:

- ის მ-ხატ-ავ-ს მე: რეალურ სუბიექტს აღნიშნავს -ს, რეალურ ობიექტს კი - მ-.

ის მ-ი-ყვარ-ს მე: რეალურ სუბიექტს აღნიშნავს - მ-, რეალურ ობიექტს კი - ს ⁴¹.

ქართული ენის უდავო თავისებურებაა ისიც, რომ ზმნურ ფორმაში შეიძლება აისახოს მხოლოდ ლოგიკური ობიექტი; მაგ., მე გ-ხატ-ავ შენ: ზმნაში აღნიშნულია ლოგიკური ობიექტი, ლოგიკური სუბიექტი კი - არა; შდრ.: პირველი და მესამე პირის კომბინაციის შემთხვევაში ლოგიკური სუბიექტი ზმნაში აისახება: მე ვ-ხატ-ავ მას.

სამვალენტო ზმნურ ფორმაში პირის ნიშნით შეიძლება აისახოს როგორც ე. წ. ირიბი ობიექტი (შენ მე მ-ი-ხატ-ავ სურათს), ასევე, ე. წ. პირდაპირი ობიექტური პირიც (შენ მე მ-ხატ-ავ; მე შენ გ-ხატ-ავ); შესაბამისად, ქართული ენის აღწერისას გამოუსადეგარია ტერმინები: მორფოლოგიური (გრამატიკული) სუბიექტი, მორფოლოგიური (გრამატიკული) ობიექტი, რამდენადაც მორფოლოგიური (გრამატიკული) სუბიექტი შეიძლება იყოს ლოგიკური ობიექტიც. ზმნაში

⁴¹ რეალური სუბიექტის (აგენს) და რეალური ობიექტის (პაციენს), მორფოლოგიური სუბიექტისა ("აქტიური ენობრივ ასხვაში") და მორფოლოგიური ობიექტის ("პასიური ენობრივ ასხვაში") შესახებ მსჯელობისათვის იხ. არნ. ჩიქობავა, შრომები, I, თბ., 2010 წ. გვ. 430-439. აქვეა მსჯელობა ე.წ. სინტაქსური სუბიექტ-ობიექტის შესახებ. ზმნასთან შეწყობილი პირების დახასიათებისას ჩემთვის ძირითად შტრიხებში მისაღებია არნ. ჩიქობავასეული მიდგომა; შდრ., მაგ., პირების დახასიათებისას "სინტაქსური სუბიექტის" ნაცვლად ვიყენებთ "ლოგიკურ სუბიექტს". გარკვეულწილად განსხვავებული მიდგომისათვის იხ. ქვემოთ.

ასახულ პირებს ცალსახად ვერ აღვწერთ ვერც მხოლოდ აქტიურობა/პასიურობის მიხედვით.

ენის სწავლების მიზნის გათვალისწინებით, უმჯობესია, ზმნასთან დაკავშირებული და, ამავე დროს, ზმნის ფორმაში ასახული პირები ერთდროულად დავახასიათოთ სუბიექტურობა/ობიექტურობისა (აქტიურობა/პასიურობისა) და ბრუნვების მიხედვით; კერძოდ, ქართულში შეიძლება გამოვყოთ სამი სახის სუბიექტი და სამი სახის ობიექტი⁴²:

სუბიექტური პირის სახესხვაობები:

ერგატივიანი / მოთხრობითბრუნვიანი (ბრუნვაცვალეზადი)

სუბიექტი (ES): მაგ., ორვალენტიანი ზმნური ყალიბის აწმყოს ფორმა შეიწყობს სახელობით ბრუნვაში მდგომ ლოგიკურ სუბიექტს. ES პირველ პირში გამოიხატება ვ- ნიშნით:

- ვ-ხატ-ავ მე სახლს;
- ვ-მეფ-ობ მე...

მარტივ წარსულ დროში⁴³ ორვალენტიანი ყალიბის სუბიექტი მოთხრობით (ერგატიულ) ბრუნვაში გადადის: დახატა კაცმა სახლი.

მარტივ წარსულ დროში მოთხრობით ბრუნვაში გადადის ერთვალენტიანი ფუძეცვალეზადი ყალიბის სუბიექტიც: მეფ-ობ-ს

- ი-მეფ-ებ-ს - ი-მეფ-ა კაცმა...
- ერგატივიანი სუბიექტი შეიძლება გვქონდეს ერთვალენტიან, ორვალენტიან და სამვალენტიან ზმნურ ყალიბთან.

დატივიანი / მიცემითბრუნვიანი სუბიექტი (DS): მაგ., ორვალენტიანი ზმნური ყალიბი შეიწყობს მიცემით ბრუნვაში მდგომ ლოგიკურ სუბიექტს; DS პირველ პირში გამოიხატება მ- ნიშნით:

- მ-ი-ყვარ-ს მე სამშობლო;
- არ და-მ-ი-ხატ-ავ-ს მე ეს ნახატი...

ნომინატივიანი / სახელობითბრუნვიანი სუბიექტი (NS): მაგ., ერთვალენტიანი ზმნური ყალიბი შეიწყობს სახელობით ბრუნვაში მდგომ სუბიექტს; NS პირველ პირში გამოიხატება ვ- ნიშნით:

- ვ-ძლიერ-დ-ებ-ი მე; გა-ვ-ძლიერ-დ-ი მე...

⁴² წარმოდგენილ გამოკვლევაში ჩვენი მსჯელობა ეფუძნება მხოლოდ თანამედროვე ქართული სამწიგნობრო ენის მონაცემებს.

⁴³ იგულისხმება უსავრცობო მწკრივით გამოხატული წარსული დროის ფორმები.

შდრ., არნ. ჩიქობავას მიერ უმოქმედო (პასიურ - ტ.ფ.) სუბიექტის მქონედაა ჩათვლილი შემდეგი ერთვალენტური ზმნური ყალიბი: ვ-არ, ვ-ზივარ... ვ-იტანჯ-ებ-ი, ვ-ისპ-ობ-ი... ვ-ი-წვი (ჩიქობავა, 2010: 428)...

ობიექტური პირის სახესხვაობები:

დატივიან-ნომინატივიანი ობიექტი (D/NO): მაგ., ორვალენტური და სამვალენტური ზმნური ყალიბების ბრუნვაცვალებადი ობიექტი, რომელზეც უშუალოდ გადადის სუბიექტის მოქმედება. პირველი და მეორე პირის კომბინაციისას ზმნაში აისახება პასიური მეორე პირი: გ-ხატ-ავ მე შენ (კაცს); და-გ-ხატ-ე მე შენ (კაცი).

ორვალენტური ყალიბში პირველი და მეორე პირების კომბინაციისას თუ ES მეორე პირია, ზმნის ფორმაში D/NO გამოიხატება მ-ნიშნით: შენ მ-ხატ-ავ მე.

ორვალენტური ყალიბში III და I (ის მე მ-ხატ-ავ-ს), III და II (ის შენ გ-ხატ-ავ-ს), III და III (ის მას ხატ-ავ-ს) პირთა კომბინაციის შემთხვევაში ზმნაში აისახება ორივე პირი; შდრ.:

მესამე პირში მყოფი D/NO თანამედროვე ქართული სამწიგნობრო ენის ზმნის ფორმაში პირის ნიშნით არ აღინიშნება: მე ვ-ხატ-ავ სურათს - მე და-გ-ხატ-ე სურათი. სამვალენტური ყალიბის შემთხვევაში D/NO ზმნაში არ აისახება: მ-ი-ხატ-ავ-ს ის მე სახლს.

დატივიანი / მიცემითბრუნვიანი ობიექტი (DO): მაგ.,

ორვალენტური ან სამვალენტური ზმნური ყალიბის ES-ის მოქმედების ადრესატი - მიცემით ბრუნვაში მდგომი ბრუნვულ-უცვლელი და რეალურად აქტიური ობიექტი. DO პირველ პირში გამოიხატება მ-ნიშნით, მეორე პირში - გ-ნიშნით: მ-ა-შენ-ებინ-ებ-ს ის მე სახლს; ვ-ა-შენებინ-ებ მე კაცს სახლს...

DO რეალურად პასიურიც შეიძლება იყოს: მ-ე-ფარ-ებ-ა ის მე; ე-ფარ-ებ-ა ის ხეს.

ნომინატივიანი / სახელობითბრუნვიანი ობიექტი (NO) - სულ სახელობით ბრუნვაშია: მე მიყვარს მოგზაურობა; მე შემიყვარდა მოგზაურობა.

ერთ ზმნურ ფორმაში ერთდროულად შეიძლება აისახოს მხოლოდ ორი პირი; შესაბამისად, ქართული ზმნა შეიძლება იყოს ერთპირიანი და ორპირიანი. ზმნური ფორმის პირიანობა უნდა განისაზღვროს მწკრივის ფარგლებში გამოვლენილ პირის

ნიშანთა რაოდენობით (და არა - მხოლოდ ერთი რომელიმე პირიანი ფორმის მიხედვით).

შდრ.: ქართული ზმნური ფორმა შეიძლება იყოს ნულ-ვალენტიანი, ერთვალენტიანი, ორვალენტიანი, სამვალენტიანი (იშვიათად, ოთხვალენტიანიც კი: მიჰმე...).

მსჯელობა ასე შეიძლება შევაჯამოთ:

პირველი დონის ზმნური ყალიბები⁴⁴ ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან:

ფუძის აგებულებით: ხმოვანი პრეფიქსი+ზმნური ძირი/+მარტივი/რთული სუფიქსი⁴⁵;

მოქმედების ტიპით - ქმედების რაგვარობით;

ვალენტობით, პირთა რაოდენობით და პირთა რაგვარობით.

ზმნის პირველი დონის ყალიბთა პარადიგმა სქემატურად ასე გამოიყურება:

№	პირველი დონის ყალიბი ანმცოსა და ნყვეტილში ⁴⁶	47	პირები და ქმედების რაგვარობა
1	მე გ-ხატ-ავ შენ /შენ მ-ხატ-ავ მე/	2	ES-ის მოქმედება უშუალოდ გადადის D/NO -ზე; მოქმედების შედეგის ადრესატი არ ჩანს
	მე და-ვ-ხატე ის /მან და-მ-ხატ-ა მე		
2	მე ვ-ი-ხატ-ავ მას	2	ES მოქმედება უშუალოდ გადადის D/NO -ზე, მოქმედების შედეგის ადრესატი კი არის ES
	მე და-ვ-ი-ხატ-ე ის		
3	მე გ-ი-ხატ-ავ შენ მას /მ-ი-ხატ-ავ/ მე და-ვ-უ-ხატ-ე მას	3	ES მოქმედება უშუალოდ გადადის D/NO -ზე, მოქმედების შედეგის ადრესატი კი არის DO
	მე და-გ-ი-ხატ-ე შენ მან და-მ-ი-ხატ-ა მე		
4.ა	მე ვ-ი-ხატ-ებ-ი მე ვ-კეთ-დ-ებ-ი	1	NS მოქმედება არ გადადის - O-ზე;
	მე და-ვ-ი-ხატ-ე მე გა-ვ-კეთ-დ-ი		

⁴⁴ მეორე დონის ყალიბად ვთვლით მწკრივთა ფორმებს; მესამე დონის ყალიბებად - პირისა და რიცხვის ფორმებს.

⁴⁵ ყალიბების რიგში შემოვა ზებირ ქართველურ ქვესისტემებში არსებული ე.წ. IV სერიის ფორმები (მათ შესახებ იხ.: გ. როგავა 1953; რ. შეროზია 2004; ტ. ფუტყარაძე, ე. დადიანი 2005).

⁴⁶ მწკრივანაკლი ყალიბის შემთხვევაში მითითებულია მხოლოდ ერთი ფორმა

⁴⁷ ვალენტობა

4ბ	მე ვ-მეფ-ობ ⁴⁸ მე ვ-საქმ-ობ	1	მოქმედება უკუქცევითია.
	მე ვ-ი-მეფ-ე მე ვ-ი-ბრძოლ-ე		
5	მე ვ-ე-ხატ-ებ-ი მას /ის მ-ე-ხატ-ებ-ა/	2	NS მოქმედების ადრესატია DO
	მე და-ვ-ე-ხატ-ე მას მე (რომ) და-მ-ე-ხატ-ა მე შემო-მ-ე-ხატ-ა		
6	მე ვ-ა-ხატ-ვ-ინ-ებ მას სურათს /ის მ-ა-ხატ-ვ-ინ-ებ-ს მე სურათს/	3	ES-ის ადრესატია D0; D0 აქტიურია; მისი მოქმედება გადადის D/NO-ზე.
	მე და-ვ-ა-ხატ-ვ-ინ-ე მე და-გ-ა-ხატ-ვ-ინ-ე		
7	მე ვ-ა-ხატ-ავ მას სურათს /ის მ-ა-ხატ-ავ-ს მე სურათს/	3	ES-ის მოქმედება გადადის DO. D/NO პასიურია.
	მე და-გ-ა-ხატ-ე შენ ის მე და-ვ-ა-ხატ-ე მას ის შენ და-მ-ა-ხატ-ე მე ის		
8	მე ვ-ხატ-ი-ვარ ის არ ხატ-ი-ა	1	NS პასიურია; ზმნურ ყალიბს არც ერთი სახის ობიექტი არ უკავშირდება
	მე და-ვ-ხატულ-ვარ ის არ დახატულა		
9	ანწყო -----	2	DS-ის მოქმედება უშუალოდ გადადის NO-ზე, მოქმედების შედეგის ადრესატი კი არ ჩანს
	წყვეტილი: მე (და)-მ-ი-ხატ-ავ-ს /მე არ (და)-მ-ი-ხატ-ავ-ს მას არ (და)-ვ-ე-ხატ-ი-ვარ მე		

წარმოდგენილი ყველა ყალიბი შეიძლება არ ჰქონდეს ყველა ზმნურ ლექსიკურ ერთეულს; გარდა ამისა, სხვა ზმნურ ლექსიკურ ერთეულებს შეიძლება გამოაჩნდეთ სხვა ყალიბებიც. ყალიბების წარმოების მიხედვით ქართულ ენაში არსებული ზმნური ლექსიკური ერთეულები რამდენიმე ჯგუფად იყოფა; მაგ., ვ-ა-კეთ-ებ ტიპის ზმნებს ერთვალენტიანი ვარიანტი ეწარმოებათ -დ- სუფიქსით: კეთ-დ-ებ-ა; შდრ.: ვ-ხატ-ავ“ ტიპის ზმნებისათვის ბუნებრივი - ი-ხატ-ებ-ა; შდრ., ასევე: ვ-ყვარ-ობ, ვ-ა-ყვარ-ებ, მ-ი-ყვარ-ს... პარადიგმა და ვ-ა-შენ-ებ, ვ-ა-შენ-ებ+ინ-

⁴⁸ კაცი მეფ-ობ-ს, კაცი ი-მეფ-ებ-ს კაცმა ი-მეფ-ა: ცნობილია, რომ აქ სუბიექტის ბრუნვაცვალება ფორმათა ისტორიითაა შეპირობებული. ჩემთვის მნიშვნელოვანია, სინქრონულ დონეზე მოქმედნოს ახსნა ამგვარ გამონაკლისებს; კერძოდ, ფაქტია: ნასახელარი ზმნების ერთვალენტიანი ყალიბების (ვიმეფე, ვიბრძოლე...) სუბიექტი ნამყოში მოთხრობით ბრუნვაშია.

ებ: მ-ი-ყვარ-ს ყალიბი გამოაჩნდება მხოლოდ გუნება-განწყობის გამომხატავ ზმნებს (ზმნური ლექსიკური ერთეულების შესახებ საბოლოო მსჯელობას წარმოვადგენთ სხვაგან)⁴⁹.

ცხრილში წარმოდგენილ ყალიბებს ფუძის (ხმოვანი პრეფიქსი+ზმნური ძირი+) უცვლელობის ფარგლებში მოეპოვება დროით, კილოთი, ასპექტით და გზისობით განსხვავებული ფორმობრივი სახესხვაობები - მწკრივები⁵⁰.

სამეცნიერო ლიტერატურაში მწკრივთა შესახებ დღემდე ურთიერთგამომრიცხავი მოსაზრებებია; მათ აღსანიშნავადაც სხვადასხვა ტერმინია გამოიყენებული: დრო, წვერი, რიგი, დრო-კილო, მწკრივი, ნაკვითი... ამჟამად ძირითადად გავრცელებულია ტერმინები: **მწკრივი** და **ნაკვითი**. ტერმინი “მწკრივი” ლიტერატურაში ა. შანიძემ დაამკვიდრა, ხოლო “ნაკვითი” - არნ. ჩიქობავამ. საუღლებელ ერთეულად მიჩნეულ **მწკრივს (ნაკვთს)** ისინი სხვადასხვაგვარად განმარტავენ:

ა. შანიძე მწკრივს გრამატიკულ კატეგორიად მიიჩნევს, ოღონდ, სხვა კატეგორიებისაგან განსხვავებით, მწკრივს რთულ მორფოლოგიურ კატეგორიად თვლის, რომელიც, თავის მხრივ, შეიცავს რამდენიმე მარტივ კატეგორიას; დროს, კილოს და სხვ. იგი იზიარებს ნ. მარის კვალიფიკაციებს და თანამედროვე ქართულში გამოყოფს 11 მწკრივს⁵¹. მისივე აზრით, “მწკრივის შედგენილობა ყოველთვის ერთი და იგივე არ არის. აქ ვარჩევ ორგვარ შემთხვევას. თითოეული მწკრივის შიგნით იცვლება პირი და რიცხვი, ზოგ ენაში სქესიც (მაგ., არაბულ ენაშიც) ან კლასიც; უცვლელია: დრო, კილო, გზისობა, აქტი, თანამდევრობა. მწკრივები ერთმანეთს შორის განსხვავდებიან სწორედ უცილობელი ელემენტების მიხედვით; დრო უმეტესად ყველაშია, მაგრამ სხვადასხვა სახისაა: ეხლანდელი, წარსული ან მომავალი; კილოც ყველაშია, მაგრამ ესეც სხვადასხვა სახისაა: თხრობითი, კავშირებითი, ბრძანებითი. გზისობა, აქტი და თანამდევრობა ზოგ მწკრივში მოიპოვება, ზოგში - არა, მაგრამ თუ არის, ის ყველა ცვალებად წვერს გასდევს /პირში და რიცხვში/“ (შანიძე, 1980: 215-217).

⁴⁹ ზმნური ლექსიკური ერთეულების დაყოფის ცდისათვის იხ. ს. ადამია, 2015.

⁵⁰ ყალიბთა შორის ზოგი მწკრივნაკლია.

⁵¹ ა. შანიძე, 1973, გვ. 216. ბ. ჯორბენაძე 1984, გვ. 17: “ნაკვით არის ზმნის ფუნქციონირების (ენაში ზმნის არსებობისა და გამოყენების) ფორმა. ნაკვთს ფორმობრივ მოეპოვება თავისი ყალიბი, ფუძე და მაწარმოებელი“... “უღვლილება ზმნის მორფოლოგიაში იმავე რიგის მოვლენა, რაც სახელთა მორფოლოგიაში ბრუნება“.

მდრ.: მწკრივს გრამატიკულ კატეგორიად არ თვლიან ისეთი ცნობილი მეცნიერები, როგორებიც არიან არნოლდ ჩიქობავა და ვარლამ თოფურია; მაგ., არნ. ჩიქობავას აზრით, ნაკვთი ტექნიკური ტერმინია და მიუთითებს უღვლილების ერთეულზე ამ ერთეულის ფუნქციის აღუნიშნავად. ამიტომ ნაკვთი ვერ იქნება გრამატიკული კატეგორია (“უფუნქციო კატეგორია“ არ არის კატეგორია!) ისევე, როგორც გრამატიკულ კატეგორიას არ გულისხმობენ ტერმინები “ბგერა“, “მარცვალი, ხმოვანი, ფუძე...” (ჩიქობავა, 1948: 8). არნ. ჩიქობავაც 11 მწკრივს გამოყოფს (ჩიქობავა, 1950: 062; ჩიქობავა, 1962).

ვ. თოფურია იზიარებს არნ. ჩიქობავას თვალსაზრისს: რადგან მწკრივს არ გააჩნია გრამატიკული კატეგორიის არც ფუნქცია და არც ფორმა, ხოლო მწკრივის საწარმოებელ ნიშნებად მიჩნეული სუფიქსები (ა, ე, ო, ი) დროის, კილოსა და ჯერობის მაწარმოებელი აფიქსებია, ამიტომ მწკრივი არ შეიძლება მივიჩნიოთ კატეგორიად (თოფურია, 1956).

არ. ჩიქობავას მოსაზრების კრიტიკული ანალიზი წარმოდგენილია ნაშრომში: “თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია /სალიტერატურო ენა/“ (2011: 323-355), სადაც, დასკვნით ნაწილში ძირითადად გაზიარებულია ა. შანიძის თვალსაზრისი; კერძოდ, გ. გოგოლაშვილი წერს: “ფუნქციური თვალსაზრისით მწკრივი რთული მონაცემია; პოლისემანტიკური მონაცემია. მასში ერთდროულადაა წარმოდგენილი ზმნის სხვადასხვა ფუნქციური კატეგორიები (ოდენფუნქციური და ფორმობრივ-ფუნქციური): დრო, კილო, ასპექტი, გზისობა, აქტი... ერთობლიობა ამ ფუნქციებისა (კომბინაციები ამ ფუნქციებისა) ქმნის მწკრივის სემანტიკას... ფორმობრივად განსხვავებული ორი ერთეული სხვადასხვა მწკრივის ფორმას, რადგანაც ისინი ფუნქციურ სხვაობასაც ავლენენ. ფუნქციურად განსხვავებული ორი ერთეული არ ჩაითვლება სხვადასხვა მწკრივის ფორმებად, თუ მათ შორის არაა ფორმობრივი სხვაობა“. გ. გოგოლაშვილისვე განმარტებით, “ნაკვთის ფუძე არის ის ნაწილი ზმნისა, რომელსაც ჩამოშორებული აქვს ზმნისწინი, პირისა და რიცხვის ნიშნები“ (გოგოლაშვილი, 1988: 97-98). ნაკვთის ფუძის ამგვარი გაგება გულისხმობს I სერიის ზმნისწინიან და უზმნისწინო ფორმათა ერთ ნაკვთად გაერთიანებას (II-III სერიის ფორმათა მსგავსად)⁵².

⁵² აქვე (გვ. 370-71) 8 მწკრივია დასახელებული: 1-ლი მწკრივი (აწმყო-მყოფადი) - (ზმნისწინი)-აკეთებს; მე-2 მწკრივი (უწყვეტელი-ხოლომეობითი) - (ზმნისწინი)-აკეთებდა; მე-3 მწკრივი (I კავშირებითი) - (ზმნისწინი)-აკეთებდა; მე-4 მწკრივი (წყვეტილი) - (ზმნისწინი)-აკეთა; მე-5 მწკრივი (I კავშირებითი) - (ზმნისწინი)-აკეთოს; მე-6

მწკრივის “ელემენტების“ (კომპონენტების) განსხვავებულ ჩამონათვალს იძლევა ავტ. არაბული (1999), რომელიც ზმნის-წინს მწკრივის ფუძეში განიხილავს, ასპექტს კი მწკრივის სემანტიკურ კომპონენტად თვლის. იგი მსჯელობას ასე იწყებს: “უღლებს - ზმნური ფლექსიის რთული სისტემის - ყოველი წევრი (ყოველი მწკრივი) არის ზმნის არსებობის, მისი ენობრივი ფუნქციონირების ფორმა; მწკრივის სემანტიკა კი შეიძლება განისაზღვროს როგორც ზმნური ფორმის ფუნქციონირების შინაარსი. მწკრივი გრამატიკული ფორმაა, რომლის ენობრივი წარმოდგენა მნიშვნელობის გარეშე არ ხდება. ფორმასა და მნიშვნელობას შორის განუყოფელი ერთობაა; მათი დაცალკეება მხოლოდ ანალიზის (აბსტრაქციის) დონეზე არის შესაძლებელი; მნიშვნელობის წარმოდგენა კი სწორედ ფუნქციონირების პროცესში ხდება... ყოველი მწკრივის ძირითადი მნიშვნელობა შეიძლება დახასიათდეს სამი სემანტიკური კატეგორიის გამოყენებით; მათი კომბინაცია გვაძლევს მწკრივს - როგორც ფუნქციურ ერთეულს“⁵³ ... კერძოდ, “**კილო, დრო და ასპექტი** (მათი ქვესისტემებით) ურთიერთიერარქიულ მიმართებაში სრულყოფილად ახასიათებს ქართული ზმნის მწკრივთა, როგორც ფორმობრივ-სემანტიკურ ერთეულთა, სისტემას. ამ სისტემის (ბარადიგმის) ყველა წევრი დამოუკიდებელი სემანტიკური ნიშნით წარმოდგება. მწკრივის ძირითად მნიშვნელობაში დამოუკიდებელი სემანტიკური ნიშანი მისი ენობრივი არსებობის განმსაზღვრელი პირობაა. ამიტომაც ყოველი სემანტიკური ნიშნის ცვლა (ფორმის ცვლასთან ერთად) უფლებას გვაძლევს გამოვყოთ ცალკე ზმნური ერთეული, დამოუკიდებელი ენობრივი ოდენობა“ (იქვე, გვ. 409-411). აქვე ავტ. არაბული ფორმობრივად გამოპყოფს 16 მწკრივს, რომელთაც წარმოადგენს უსახელოდ, რიგითი ნომრებით და უძებნის შემდეგ “სემანტიკურ კატეგორიებს“ (“დიფერენციალურ ნიშნებს“):

1. **ხატავს**: თხრობითი + აწმყო.
2. **ხატავდა**: თხრობითი + წარსული + უწყვეტელი.
3. **ხატავდეს**: კავშირებითი + [აწმყო] + უსრული.
4. **დახატავს**: თხრობითი + მომავალი.
5. **დახატავდა**: კავშირებითი + [წარსული] + სრული.
6. **დახატავდეს**: კავშირებითი + [მომავალი] + სრული.
7. **ხატა**: თხრობითი + წარსული + უსრული
8. **დახატა**: თხრობითი + წარსული + სრული

მწკრივი (I თურმეობითი) - (ზმნისწინი)-უკეთებია; მე-7 მწკრივი (II თურმეობითი) - (ზმნისწინი)-ეკეთებინა; მე-8 მწკრივი (III თურმეობითი) - (ზმნისწინი)-ეკეთებინოს.

⁵³ თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია 2011, გვ. 385-294

9. **ხატოს:** კავშირებითი + [აწმყო/მომავალი] + უსრული
10. **დახატოს:** კავშირებითი + [მომავალი] + სრული
11. **უხატავს:** თხრობითი+წარსული+უსრული+შედევობითი
12. **დაუხატავს:** თხრობითი + წარსული + სრული + შედეგობითი
13. **ეხატა:** კავშირებითი + წარსული + უსრული + შედეგობითი
14. **დაეხატა:** კავშირებითი + წარსული + სრული + შედეგობითი
15. **ეხატოს:** კავშირებითი + წარსული + უსრული + შედეგობითი
16. **დაეხატოს:** კავშირებითი + წარსული + სრული + შედეგობითი

მწკრივის “სემანტიკურ“ კომპონენტად ასპექტის შემოტანა სწორი გადაწყვეტილებაა; აქვე ისტორიული სამართლიანობისათვის აღვნიშნავ, რომ ქართული ენის გრამატიკის სახელმძღვანელოში ზმნის სრული და უსრული ასპექტი ანუ “სახე“ პირველად გამოყო და ზმნისწინიანი / უზმნისწინო ზმნური ფორმები განასხვავა **დიმიტრი ყიფიანმა**.

ავთ. არაბულის სქემაში დარღვეულია **მწკრივის ფორმათა ფორმობრივი ჰომოგენურობის** პრინციპი: **სრულიად განსხვავებული აგებულება აქვს ბოლო ექვს მწკრივს**. ასევე გაუმართლებელია ბოლო მწკრივების ოთხ დამოუკიდებელ მწკრივად გამოყოფა მათ სემანტიკურ კომპონენტთა ერთგვაროვნობის ფონზე: თუ ორი მწკრივის სემანტიკური კონა (თუ გრამატიკული მნიშვნელობანი) ერთია, ასეთ შემთხვევაში გაუმართლებელია მათი გამოცხადება სხვადასხვა მწკრივად. ურათანმიმდევრულია მსჯელობა მწკრივთა დიფერენციალურ ნიშნებზეც: ვფიქრობ, ყველა მწკრივი ერთნარი ნიშნებით უნდა დახასიათდეს; შდრ., მაგ., ფონემათა დიფერენციალური ნიშნები: ფონემათა პარადიგმატული სისტემის წევრთა ჰომოგენურობის პრინციპიდან გამომდინარე, **ყველა თანხმოვანი ბგერა ხასიათდება ერთი და იმავე დიფერენციალური ნიშნით**: ლოკალური რიგით, მჟღერობა-სიყრუით, ხშულობა-ნაპრალოვნობით და ნაზალურობა-არანაზალურობით. მწკრივთა შემთხვევაშიც აქცენტი უნდა გაკეთდეს მწკრივთა საერთო მახასიათებლებზე როგორც ფორმობრივ, ასევე, შინაარსობრივ პლანში; კერძოდ, გრამატიკული კატეგორიის ცნებიდან გამომდინარე, **მწკრივთა რიგში შეიძლება გავაერთიანოთ მხოლოდ ისეთი თანაბარზომიერი ფორმები** (აღმნიშვნელი), რომელთაც **თანაბარზომიერი**

გრამატიკული მნიშვნელობა (აღსანიშნი) აქვთ, ანუ მწკრივებად შეგვიძლია მივიჩნიოთ ერთი ფუძის (ზმოვანი პრეფიქსი+ზმნის ძირი/+სუფიქსი/) მქონე ისეთი ზმნური ფორმები, რომელთაც აქვთ საერთო გრამატიკული თუ სემანტიკური მნიშვნელობები (მაგ., დრო, კილო, ასპექტი, გზისობა), მაგრამ ფორმობრივად განსხვავდებიან ფორმამაწარმოებელი აფიქს(ებ)ითა და მოცემული გრამატიკული მნიშვნელობების კონიდან ერთ-ერთი კომპონენტის სახესხვაობით შიდაც.

მწკრივის კატეგორიის შესახებ ჩემეული თვალსაზრისის საბოლოო სახის ჩამოყალიბებამდე, კიდევ ერთხელ ტერმინ **გრამატიკული კატეგორიის** შესახებ:

ენას აქვს ორი მხარე: შინაარსი და ფორმა (შდრ.: აღსანიშნი და აღმნიშვნელი); კონკრეტულ შინაარსს შეესაბამება კონკრეტული ფორმა; მაგ., კონკრეტულ ცნებას შეესაბამება კონკრეტული ბგერათმომდევრობა - სიტყვა-ფორმა (ცნებას: წყალი ქართულ ენაში შეესაბამება წ-ყ-ალ-ი სიტყვა-ფორმა). გრამატიკულ ლიტერატურაში არსებობს ე.წ. მორფოლოგიური და გრამატიკული კატეგორიები; მაგ., რიცხვი, სქესი, ბრუნვა... დრო, კილო, ასპექტი... ენის შინაფორმაში არსებული ეს კატეგორიები ენობრივ სტრუქტურაში (ფორმაში) აისახებიან აფიქსითა თუ სტრუქტურის თავისებურებით; მაგ., ქართულ ენაში ფორმობრივად აისახება: პირი, რიცხვი... არ აისახება - სქესი; შესაბამისად, ქართულ ენაში პირი და რიცხვი მორფოლოგიური კატეგორიებია, სქესი კი - სემანტიკური⁵⁴.

მსჯელობა ასე შეიძლება განვაზოგადოთ:

ერთი რიგის გრამატიკულ ცნებათა და მათ შესაბამის გრამატიკულ ფორმათა მყარი შესაბამისობის შემთხვევაში გვაქვს **გრამატიკული** (მორფოლოგიური, სინტაქსური) **კატეგორია**. ერთ ენაში არსებული გრამატიკული კატეგორია მეორე ენაში შეიძლება სემანტიკური კატეგორია იყოს; შესაბამისად, ენის ლინგვისტური აღწერისა თუ დახასიათებისას, პირველ რიგში, არსებითი ყურადღება უნდა მიექცეს ტერმინთა ლოგიკურობასა და მეთოდოლოგიურ თანმიმდევრულობას; კერძოდ, **სემანტიკური და გრამატიკული კატეგორიების აღმნიშვნელი**

⁵⁴ არც ერთ ქართველურ ქვესისტემაში ფორმობრივად არ გამოიხატება სქესი: ქართველურ ქვესისტემებში სქესი სემანტიკური კატეგორიაა.

ტერმინები ერთ სიბრტყეზე არ უნდა დავაყენოთ. ამ თვალსაზრისით მნიშვნელოვანია არნ. ჩიქობავას თვალსაზრისი: ენის მეცნიერული შესწავლა, ჩვენის აზრით, გულისხმობს როგორც **სტრუქტურის**, ისე **ფუნქციის** შესწავლას, მაგრამ შეუძლებელი ხდება სტრუქტურა (სტრუქტურული კატეგორიები) ავწეროთ ფუნქციის (ფუნქციონალურ კატეგორიათა) მიხედვით და - პირუკუ. **სტრუქტურული ცნებები** სტრუქტურული ნიშნების მიხედვით უნდა ჩამოვყალიბოთ, ფუნქციონალურიც შესაბამისად - **ფუნქციონალური** ნიშნების მიხედვით. მანძილი არ გაიზომება წონის ერთეულებში (კილოგრამებით)... ენის აღწერისას ჩვენთვის სახელმძღვანელო პრინციპს წარმოადგენს **ჰომოგენურობის პრინციპი**, როგორც საფუძველი მეთოდოლოგიური იმანენტიზმისა: ცნება უნდა შეიცავდეს ნიშნებს, რომლებიც იმანენტურია აღსაწერი ობიექტისათვის, შესწავლილი ობიექტისათვის შინაგანად დამახასიათებელია... ერთი ენის გრამატიკა ვერ იქნება მეორე ენის გრამატიკის თარგმანი... ერთი ქალაქის გეგმის მიხედვით ვერ დავათვალიერებთ (ვერ გავეცნობით) მეორეს⁵⁵ ... ჩემი შემდგომი მსჯელობა სწორედ ჰომოგენურობის **პრინციპის დაცვაზეა ორიენტირებული. ჰომოგენურობის** პრინციპს თუ დავიცავთ, ქართულ ენაში ერთი ზმნის ათასობით ფორმობრივი სახესხვაობა სამ ძირითად ჯგუფად შეიძლება წარმოვადგინოთ:

- **ფორმები, რომელთაც საერთო აქვთ ლექსიკური მნიშვნელობა** და ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ან ფუძის აგებულებით (ხმოვანი პრეფიქსი+ზმნური ძირი/+სუფიქსი/), ან ადგილიანობით (პირთა რაოდენობის პერსპექტივით) და მოქმედების რავგარობით (მოქმედების მიმართულება, კაუზატივი...). ერთი ლექსიკური ერთეულის ფარგლებში განსხვავებული შეიძლება ჰქონდეთ ყველა დასახელებული კომპონენტი; ასევე, განსხვავებული შეიძლება ჰქონდეთ: დროც, კილოც, ასპექტიც და გზისობაც; ასევე: პირი, რიცხვი.

- **ფორმები, რომელთაც საერთო აქვთ არა მხოლოდ ლექსიკური მნიშვნელობა, არამედ: ფუძის სტრუქტურა** (ხმოვანი პრეფიქსი+ზმნური ძირი), **ადგილიანობა** (პირთა რაოდენობის პერსპექტივა და ვალენტობა), **მოქმედების რავგარობა** (მიმართულება, კაუზატივი). ეს ფორმები სტრუქტურულად ერთმანე-

⁵⁵ არნ. ჩიქობავა, შრომები, I, 2010, გვ. 252 (არნ. ჩიქობავა, მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში. თბ. მეცნიერება“ 1968).

თისაგან განსხვავდებიან რაიმე აფიქსით⁵⁶, შინაარსობლივად კი - სულ მცირე, ან დროით, ან კილოთი, ან ასპექტით ან გზისობით. განსხვავებული შეიძლება ჰქონდეთ პირიცა და რიცხვიც.

- ფორმები, რომელთაც საერთო აქვთ არა მხოლოდ ფუძის სტრუქტურა (ზმოვანი პრეფიქსი+ზმნური ძირი), ადგილიანობა (კონსტრუქციის შექმნის პერსპექტივით - ვალენტობა), მოქმედების რაგვარობა, **არამედ დრო, კილო, ასპექტი და გზისობა**⁵⁷; -ერთმანეთისაგან კი განსხვავდებიან მხოლოდ პირითა და რიცხვით.

მაშასადამე:

პირველი ჯგუფში ერთიანდებიან ერთი ლექსიკური მნიშვნელობის მქონე განსხვავებული აგებულების (ვალენტობის) მქონე ყალიბები;

მეორე ჯგუფში - ზმნური ლექსიკური ერთეულის ერთი ყალიბის ისეთი ფორმობრივი ვარიანტები (მწკრივები), რომლებიც ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან, სულ მცირე, ან დროით, ან კილოთი, ან ასპექტითა ან - გზისობით;

მესამე ჯგუფი მოიცავს ერთი მწკრივის ფარგლებში არსებულ პირისა და რიცხვის ფორმებს⁵⁸.

ჩემ მიერ გამოყოფილ ყველა მწკრივის გრამატიკულ ფორმას აქვს ერთნაირ სემანტიკურ/გრამატიკულ კომპონენტთა (“დიფერენციალურ ნიშანთა“) განსხვავებული კომბინაციები; კერძოდ, ქართულ ენაში ზმნის კონკრეტულ ფორმასთან - მწკრივთან (და არა, რომელიმე აფიქსთან) - დაკავშირებულია სხვადასხვა გრამატიკული მნიშვნელობა: **დრო, კილო, ასპექტი და გზისობა**; სწორედ ამ მარტივი კატეგორიების სახე-ხვაობები წარმოადგენენ მწკრივის, როგორც რთული კატეგორიის, სემანტიკურ თუ გრამატიკულ მნიშვნელობებს. ამ საფუძვლით შეგვიძლია ვთქვათ, რომ **დრო, კილო, ასპექტი და გზისობა** მორფოლოგიური კატეგორიებია. მწკრივის ფორმების გამოყოფისა თუ დახასიათებისას უთუოდ გასათვალისწინებელია ამ ოთხი ელემენტის პოვნიერება. მოკლედ ამ გრამატიკული მნიშვნელობების შესახებ⁵⁹:

⁵⁶ გამონაკლისი: ვმეფობ - ვიმეფებ ტიპის მიმართებაა.

⁵⁷ თითოეული ამ კატეგორიის შესახებ იხ. ქვემოთ.

⁵⁸ ტ. ფუტყარაძე 1998; ტ. ფუტყარაძე 2006. გვ. 88-96; ტ. ფუტყარაძე, 2015, გვ. 110-116.

⁵⁹ არაიშვიათად, მოცემული ზმნური ყალიბი დროსთან ერთად გამოხატავს კილოსა და ასპექტს, მაგრამ გარკვეული კავშირებითობით

დროის კატეგორია

დრო, როგორც სემანტიკურ-ლოგიკური უნივერსალური კატეგორია, სამია: **წარსული, აწმყო და მომავალი**. დრო, როგორც მორფოლოგიური (გრამატიკული) კატეგორია, როგორც წესი, არის საუბრის პროცესისა და მოქმედების/მდგომარეობის მომენტის მიმართების ასახვა ზმნის კონკრეტული ფორმით; კერძოდ:

- ა) კონკრეტული ზმნური ფორმით ჩანს, რომ მოქმედება ხდებოდა საუბრის (თქმის) პროცესამდე - **წარსული დრო**;
- ბ) კონკრეტული ზმნური ფორმით ჩანს, რომ მოქმედება მიმდინარეობს საუბრის (თქმის) პროცესში - **აწმყო ანუ ახლანდელი დრო**;
- გ) კონკრეტული ზმნური ფორმით ჩანს, რომ მოქმედება განხორციელდება საუბრის (თქმის) შემდეგ - **მომავალი დრო**;
- დ) კონკრეტული ზმნური ფორმით ჩანს, რომ მოქმედება შეიძლება განხორციელდებოდა წარსულში, მაგრამ არ განხორციელდებულა - **მომავალი წარსულში** (რომ გამეკეთებინა).
- ე) კონკრეტული ზმნური ფორმით ჩანს, რომ მოქმედება მუდმივად მიმდინარეობს - **ზოგადი დრო** (დედამიწა ბრუნავს).

ზოგ სხვა ენაში ფორმოზრევად შეიძლება გამოიხატოს სამზე მეტი დრო; კერძოდ: მომავალი წარსულში, ზოგადი დრო, წინარეწარსული და სხვ.. ზოგ ენაში დრო მორფოლოგიური კატეგორია საერთოდ არ არის.

ქართულ ენაში ზმნის კონკრეტული მწკრივის დრო შეიძლება შეიცვალოს კონტექსტის მიხედვით ან რაიმე ნაწილაკის დართვით. სხვა ენების მსგავსად, ქართულშიც არის ე.წ. უდროო ზმნური ფორმები - ზმნური ყალიბები, რომლებიც ზოგად, მარადიულ დროს გამოხატავენ; მაგ.: გველი სრიალებს, მზე ასხივებს, არწივი დაფრინავს, კენგური დახტის... დროს განასხვავებს ზოგი სახელიც, კერძოდ, ზმნური ძირისგან ნაწარმოები მიმღეობები; შდრ.: გამშვენიერებული - გასამშვენიერებელი; გაზრდილი - გასაზრდელი... ქართულში დრო შეიძლება გამოიხატოს დროის გამომხატავი სახელების - ზმნისართების (დღეს, გუშინ, ხვალ...) - დახმარებითაც.

სპეციალისტები ამგვარ ყალიბებსაც (ზმნურ ფორმასაც) დროის ფორმებად მოიხსენიებენ (იხ., მაგ., ინგლისური ენის დროები). ქართულ გრამატიკაში დროსა და კილოს ერთდროულად გამომხატავი ზმნური ყალიბების სახელად გამოიყენება აკ. შანიძის მიერ დამკვიდრებული ტერმინი: “მწკრივი” და არნ. ჩიქობავას მიერ დამკვიდრებული ტერმინი: “ნაკვთი”.

როგორც წესი, ქართულ ენაში დროის გამოხატვა დაკავშირებულია კონკრეტულ ყალიბებთან - მწკრივებთან; მაგ.: ვხატ-ავ ფორმა, როგორც წესი, ახლანდელ დროს გამოხატავს, მაგრამ კონტექსტში: “ხვალ მოვალ და ვხატავ“ წინა ზმნის გავლენით აწმყოს ფორმა მომავალი დროის გამოხატვასაც ითავსებს. კონტექსტის მიხედვით ზოგ სხვა ფორმასაც შეიძლება დაუდასტურდეს ორი დროის აღნიშვნა; ამ ფაქტის მიუხედავად, უდავოა რომ ქართულში დროის გამოხატვა მჭიდროდაა დაკავშირებული **კონკრეტულ ზმნურ ფორმებთან**; კონკრეტული დროის გამოხატავი ზმნური ფორმის (მწკრივის) მაწარმოებელი (და არა - დროის გამოხატავი აფიქსი) შეიძლება იყოს:

ზმნისწინი: ვ-ხატ-ავ - და-ვ-ხატ-ავ; ვ-ა-მეფებ - გა-ვ-ა-მეფებ; ვ-ათამაშ-ებ - ა-ვ-ათამაშ-ებ...

ხმოვანი პრეფიქსით ნაწარმოები სხვა ყალიბი: ვ-მეფ-ობ - ვ-ი-მეფ-ებ; ვ-თამაშ-ობ - ვ-ი-თამაშ-ებ; ვ-მღერი - ვ-ი-მღერებ; ვ-ლაღობ - ვ-ი-ლაღ-ებ (გა-ვ-ი-ლაღ-ებ)...

მწკრივის ნიშანი⁶⁰: ვ-ხატ-ე - წარსული დრო; ვ-ხატ-ო - მომავალი დრო და სხვ.⁶¹

მდრ., მაგ., “**ვხატავ**“ **ზმნის ფორმები აწმყო დროში:** ვხატავ (მხატავს), დავუხატავარ (დამიხატავს), ვუხატავ (მიხატავს), ვიხატავ, ვახატვინებ (მახატვინებს), ვეხატვინები

⁶⁰ მწკრივის ნიშნის შესახებ იხ. ასევე, ქვემოთ.

⁶¹ ცალკეულ მწკრივთა ფორმების მიერ დროული მნიშვნელობის გადმოცემის შესაძლებლობის ზოგადი სურათი ასეთია (მოგვეყვას ლ. გეგუჩაძის მიხედვით): **აწმყოს მწკრივს** შეიძლება ჰქონდეს ახლანდელი, მომავალი, ან ე.წ. ზოგადი აწმყოს მნიშვნელობა. **ნამყო უწყვეტელი** მხოლოდ წარსული დროის გამოხატველია. **აწმყოს კავშირებითი** ახლანდელ ან მომავალ დროს აღნიშნავს. **მყოფადის მწკრივი** გადმოგვცემს მომავალ ან ახლანდელ დროს. შეიძლება ჰქონდეს ზოგადი აწმყოს გაგებაც. **მყოფადის ხოლმეობითი** წარსული დროის გადმოცემი მწკრივია, მაგრამ კონტექსტის შესაბამისად შეუძლია შეითავსოს მომავალი დროის მნიშვნელობაც. **მყოფადის კავშირებითი** მხოლოდ მომავალი დროის გაგებით ვგვხვდება. **წყვეტილის მწკრივს** უნარი აქვს გამოხატოს როგორც წარსული, ისე მომავალი დრო. **II კავშირებითი** მომავალთან ერთად ითავსებს ახლანდელი დროის მნიშვნელობასაც. **I თურმეობითი** შეიძლება შეგვხვდეს ახლანდელი, წარსული ან მომავალი დროის ფუნქციით. **II თურმეობითი** ძირითადად ნამყო დროს გადმოსცემს, მაგრამ მისი კავშირებითი კილოს ფუნქციით ხმარებისას შეფარდებით მომავალსაც გამოხატავს. **III კავშირებითი** უპირატესად წარსულ დროს ითვალისწინებს, მას შეიძლება ჰქონდეს მომავალი დროის გაგებაც (ლ. გეგუჩაძე 2005).

(მეხატვინება), ვეხატები (მეხატება), ვიხატები, დავხატულვარ (შედევგი ახლათ სახეზე).

ასპექტისა და გზისობის კატეგორიები

ქართული ენის გრამატიკაში ასპექტის კატეგორია (სრული - უსრული) პირველად გამოყო დიმიტრი ყიფიანმა.

ა. შანიძემ ასპექტი წარმოქმნის კატეგორიად მიიჩნია და მწკრივის “ელემენტად” არ ჩათვალა; კერძოდ, იგი წერს: “ასპექტი ძველად უღლების კატეგორია იყო: ის აუცილებელი ელემენტი იყო თვითეული მწკრივისა I-სა და II სერიაში, მაგრამ ახალ სისტემაზე გადასვლით ეს კატეგორია გამოვიდა უღლებიდან და წარმოქმნაში დაიკავა ადგილი, რადგანაც ამ გზით მან ზმნის პარალელურ ფორმებს (უზმნისწინოსა და ზმნისწინიანს) მწკრივებში სხვადასხვა გრამატიკული მნიშვნელობა მისცა: გრიხა - დაგრიხა, გრიხოს - და-გრიხოს, უგრეხია - დაუგრეხია და სხვა... ეჭვი არ არის, რომ დღევანდელი ასპექტი საზოგადოდ წარმოქმნის კატეგორიაა, მაგრამ ვერ ვიტყვით, რომ მას მთლად გაწყვეტილი ჰქონდეს კავშირი უღლებასთან” (შანიძე, 1980: 270-276).

გ. მაჭავარიანის აზრით (1974), თანამედროვე ქართულში გარჩეულია: სრული, უსრული, წყვეტილი, უწყვეტელი, ერთგზისი, მრავალგზისი ასპექტები⁶².

ბ. ჯორბენაძე გამოყოფს ასპექტის სამ ქვესისტემას: ა) უსრული - სრული, ბ) წყვეტილი - განგრძობითი, გ) ერთგზისი - მრავალგზისი (ჯორბენაძე, 1995: 74).

ასპექტის სახესხვაობებზე მართლაც შეგვეძლო მიგვეჩინა წყვეტილობა/უსწყვეტელობა თუ ერთგზისობა/მრავალგზისობა, მაგრამ მწკრივთა დახასიათებისას რომელიმე მწკრივს ერთდროულად ორი ასპექტი აღმოაჩნდება, რაც გაართულებს მწკრივის სემანტიკის აღქმას: არ შეიძლება ერთ ფორმას ერთი კატეგორიის ერთდროულად ორი სემანტიკური თუ გრამატიკული მახასიათებელი ჰქონდეს (მაგ.: სრული და განგრძობითი); ამიტომ ვფიქრობთ, უმჯობესია ერთმანეთისაგან გავმიჯნოთ **ასპექტი**, **გზისობა** და მწკრივები ცალ-ცალკე დავხასიათოთ **ასპექტისა** (სრული/უსრული) და **გზისობის** (ერთგზისი/მრავალგზისი) მიხედვით. დავძენთ იმასაც, რომ შესაძლებელია, გარკვეული პირობითობით, მწკრივთა სემანტიკის ანალიზის გასაადვილებლად, გავაივივოთ, ერთი მხრივ, სემანტიკური მნიშვნელობები: “ერთგზისი და წყვეტილი”, მეორე მხრივ - “მრავალგზისი”, “ხოლმეობითი” და “უსწყვეტელი”.

⁶² ასპექტის შესახებ სხვა სამეცნიერო ნაშრომების მიმოხილვისათვის იხ. თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია 2011, გვ. 347-409.

შეგვიძლია ვთქვათ:

დროს მსგავსად, ქართულში ამა თუ იმ მწკრივის ფორმას ახასიათებს ასპექტისა და გზისობის რომელიმე სახესხვაობა ანუ: ასპექტიც და გზისობაც მორფოლოგიურად გამოხატული კატეგორიაა - გრამატიკული კატეგორიაა; ასპექტიც და გზისობაც მწკრივის, როგორც რთული კატეგორიის, შემადგენლები არიან. ქართულ ენაში ასპექტის ფარგლებში ზმნის ამა თუ იმ ფორმას (მწკრივის ყალიბს) შეუძლია აჩვენოს, რომ ზმნით გადმოცემული მოქმედება არის:

- უსრული: ვხატავ, ვხატე
- სრული: დავხატავ, დავხატე
 ზმნის ფორმას, ასევე, შეუძლია ასახოს: ერთგზისი (წყვეტილი) და მრავალგზისი (ხოლმეობითი, უწყვეტელი):
- წყვეტილი: ვხატე, დავხატე
- უწყვეტ., ხოლმ.: ვხატავდი, დავხატავდი.

ქართულში გვაქვს ისეთი ზმნებიც, რომელთა ზოგ ყალიბს ასპექტის გამოხატვა არ შეუძლია; მაგ.: **მი-ყვარ-ს** (მაგრამ: ვაყვარებ - შევაყვარებს); **ვ-ბავშვ-ობ** (მაგრამ: ვაბავშვებ - ვავაბავშვებ); **ცხარ-ობ-ს** (მაგრამ: ცხარ-დ-ებ-ა - ვა-ცხარ-დ-ებ-ა); მსგავსი ფორმებია: მ-ძულ-ს, მ-ძინ-ავ-ს... ა-ნთ-ი-ა (მაგრამ: ა-ნთ-ებ-ს - და-ა-ნთ-ებ-ს); ა-კერ-ი-ა (მაგრამ: ა-კერ-ებ-ს - და-ა-კერ-ებ-ს)... ზოგ ზმნას საერთოდ არ ეწარმოება ისეთი ყალიბი, რომელსაც ასპექტის გამოხატვა შეეძლება; ასეთებია: ზის, ცდილობს... ასევე, უასპექტო ზმნური ფორმებია: ქრის - და-ქრის, ფრინავს - და-ფრინავს... და საიქეთო და სააქეთო ორიენტაციის გამოხატავი ფორმები: მი-ფრინ-ავ-ს - მო-ფრინ-ავ-ს; მი-დ-ი-ს - მო-დ-ი-ს; მო-რაკრაკ-ებ-ს - მი-რაკრაკ-ებ-ს...

კილოს კატეგორია

ქართულში ზმნის ყალიბით (ფორმით) გამოხატული მორფოლოგიური (უკეთ: მორფოლოგიურ-სემანტიკური) კატეგორიაა, ასევე, **კილო** (შანიძე, 1980: 204-209). კილო ასახავს ზმნით გამოხატული მოქმედების მიმართებას რეალობასთან - სინამდვილესთან: მოქმედება რეალურია, ნამდვილია, თუ ირეალურია - სავარაუდოა, სათუთა, სასურველია. სემანტიკურად კილო ბევრნაირია: თხრობითი, ბრძანებითი, კავშირებითი, ნატვრითი, თხოვნითი... ქართულ ენაში კილო, როგორც მორფოლოგიური კატეგორია ორიგვარია: თხრობითი (რეალური) და კავშირებითი (ირეალური). კილო ფორმალურად (მორფოლოგიურად) გამოისახება შესაბამის მწკრივებში, თუმცა, არაიშვიათად, მხოლოდ მორფოლოგიური ყალიბი საკმარისი არ არის კილოს გამოსახატავად: არსებითია ასევე, კონტექსტი და

სინტაქსური⁶³ კონსტრუქცია (პაპიძე, 1981). დროს, ასპექტთან და გზისობასთან ერთად კილო მწკრივის, როგორც რთული კატეგორიის, შემადგენელია. შდრ., კილოს სემანტიკურ კატეგორიად განიხილავს ავტორთა ერთი ნაწილი⁶⁴, მეორე ნაწილი კი, ა. შანიძის კვლად, გრამატიკულ-სემანტიკურ კატეგორიად მიჩნევს.

ზოგი სპეციალისტის აზრით, რამდენადაც კილოური შინაარსი დამოკიდებულია სინტაქსურ, ლექსიკურ, ინტონაციურ... მექანიზმებზე, კილო უნდა განვიხილოთ რთულ გრამატიკულ-სემანტიკურ კატეგორიად⁶⁵.

ვფიქრობთ, ქართულში ზმნის ამა თუ იმ მწკრივით სამი კილო გადმოიცემა: თხრობითი, კავშირებითი (პირობით-ნატვრითი) და ბრძანებითი; შდრ.:

თხრობითი: ვხატავ;

კავშირებითი (კავშირებითი): /რომ/ ვხატავდე;

ბრძანებითი: დახატე! დახატოს!

სემანტიკურად კილოთა რაოდენობა უფრო მეტია; გვაქვს, ასევე:

(1) თხოვნა-მუდარის გამომხატველი კილო: მიშველე!

(2) დალოცვის გამომხატველი კილო: კარგი კაცი გაიზარდე!

(3) გამამხნეველი კილო: გამაგრდი! (1981: 236-237).

(4) ნატვრითი კილო; ნეტა სიცხე ყოფილიყო, მთის ამ წყაროს წყლით გავგრილდებოდი;

(5) შედეგობითი: გამიკეთებია...

ყველა დასახელებული კილოური ნიუანსი შეიძლება გავაერთიანოთ ზემოთ დასახელებულ სამ კილოში: პირველი სამი - ბრძანებით კილოში; მე-4 ნიუანსი - კავშირებითში; მე-5 კი - თხრობითში (შდრ.: გამიკეთებია - არ გამიკეთებია).

თხრობითი კილო გვაქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ზმნის ფორმით გადმოცემული მოქმედება წარმოდგენილია როგორც უეჭველი, რეალური ფაქტი, რომელიც ხდება, მოხდა, ან მოხდება: ვ-ლალ-ობ, ვ-ი-ლალ-ებ, ვ-ი-ლალ-ე...

კავშირებითი (პირობითი) კილო გვაქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ზმნის ფორმით გადმოცემული მოქმედება ირეალურია

⁶³ სწორედ სინტაქსური მექანიზმის გათვალისწინებით დაერქვა ერთ-ერთ კილოს: კავშირებითი კილო .

⁶⁴ თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია 2001, გვ. 338

⁶⁵ ენციკლოპედია “ქართული ენა“, 2008, გვ. 273 (მასალა მომზადებულია ა. პაპიძის მიერ).

(პირობითია): შეიძლება ხდებოდეს ახლა, შეიძლება მომხდარიყო, ან შეიძლება მოხდეს: ვ-ლალ-ობ-დ-ე; ვ-ი-ლალ-ებ-დ-ე, ვ-ი-ლალ-ო... კავშირებითი კილოს გამოხატვისას ზმნის ფორმას, როგორც წესი, ახლავს დამხმარე სიტყვა (კავშირი, მოდალური სიტყვა, ნაწილაკი): რომ, ნეტა, უნდა, შეიძლება, იქნებ, ეგებ, ლამის... დამხმარე სიტყვის გარეშე გამოყენებული ასეთი ზმნური ფორმა ბრძანებითის გამოსახატავადაც გამოიყენება: გააკეთოს! გააკეთონ! გაფრინდეს; გაფრინდეთ! (1981: 236-237).

ბრძანებითი კილო გვაქვს იმ შემთხვევაში, როდესაც ზმნის ფორმით გადმოცემული მოქმედება წარმოდგენილია როგორც აუცილებლად შესასრულებელი: წავიდეთ! წადი! წადით! ჭავიდეს! წავიდნენ! ბრძანებითი კილო ორგვარია: წართქმითი (წადი!) და უკუთქმითი (არ წახვიდე!); უკუთქმითს ყოველთვის ახლავს ნაწილაკი, ნაცვალსახელი ან ზნისართი: ნუ წახვალ! აღარ წახვალ! არსად წახვიდე, ნუღარ წახვალ! ნურსად წახვალ!

მწკრივთა ჰომოგენურობა.

ასპექტის, გზისობის, დროისა და კილოს კატეგორიების განხილვისას წარმოდგენილი მსჯელობის შემდეგ მწკრივის ასეთი განმარტება შეიძლება ჩამოვაყალიბოთ:

მწკრივი არის ზმნის კატეგორია, რომელიც მოიცავს ერთ ზმნურ ფუძეზე (ხმოვანი პრეფიქსი+ზმნური ძირი) ორიენტირებულ თანაბარზომიერ ფორმებს, რომელთაც საერთო აქვთ პირთა რაოდენობა, ქმედების რაგვარობა და სემანტიკურ კომპონენტთა ჯგუფი (დრო, კილო, ასპექტი, გზისობა), მაგრამ ერთმანეთისგან განსხვავდებიან ამ სემანტიკურ კომპონენტთა სახესხვაობების კომბინაციებით; ანუ: მწკრივთა რიგი შეიძლება შექმნას მხოლოდ ერთი ყალიბისა და ერთნაირი ვალენტობის მქონე ისეთმა ერთი აგებულების მქონე ფორმებმა, რომელთაც მსგავსი აქვთ სემანტიკურ კომპონენტთა კომბინაციებიც, მაგრამ ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ამ სემანტიკურ კომპონენტთაგან ერთი სახესხვაობით მაინც⁶⁶; შდრ.

⁶⁶ ცალკე სამსჯელოა აწმყოსა და მყოფადის მწკრივებში მონაცვლე ფორმების საკითხი: ვ-მეფობ - ვ-ი-მეფებ; “ვმეფობ” ტიპის ფორმების

ზმნური ფორმები: ვ-ხატ-ავ (გ-ხატ-ავ), ვ-ხატავ-დ-ი, ვ-ხატავ-დ-ე; და-ვ-ხატ-ავ, და-ვ-ხატავ-დ-ი, და-ვ-ხატავ-დ-ე; ვ-ხატ-ე, ვ-ხატ-ო, და-ვ-ხატ-ე, და-ვ-ხატ-ო⁶⁷.

ხაზგასმით აღვნიშნავთ, რომ **ჰომოგენურობის პრინციპს** თუ არ დავიცავთ, შეუძლებელია ზმნური პარადიგმის მოდელირებისათვის აუცილებელი ალგორითმის აგება.

სხვადასხვა მწკრივით შეიძლება გამოიხატოს ხუთი სხვადასხვა დრო: წარსული, მომავალი, წარსულში არშემდგარი მოქმედება (მომავალი წარსულში), კონკრეტულ აწმყო და ზოგადი აწმყო (გარკვეული კავშირებითობით მომავალი დრო და მომავალი წარსულში შეიძლება ვიგულისხმოთ მომავალ დროში; ასევე, შეიძლება გავაერთიანოთ კონკრეტული აწმყო და ზოგადი აწმყო).

სხვადასხვა მწკრივით შეიძლება გამოიხატოს ორგვარი ასპექტი: სრული და უსრული;

სხვადასხვა მწკრივით შეიძლება გამოიხატოს ორგვარი გზისობა: ერთგზისი (წყვეტილი) და მრავალგზისი (ხოლმეობითი); სხვადასხვა მწკრივით შეიძლება გამოიხატოს სამი კილო: თხრობითი (/შედგობითი), კავშირებითი (/პირობითი, ნატვრითი...) და ბრძანებითი.

ზემოთქმულის გათვალისწინებით, ჩემეული მწკრივთა სისტემის ფორმობრივი მხარე და შესაბამისი სემანტიკური კომპონენტების კონა ასე გამოიყურება:

განხილვა შესაძლებელია დამოუკიდებლადაც, როგორც მწკრივინაკლი ფორმებისა /ასევე, შეიძლება მივუღდეთ რიცხვში მონაცვლეობის საკითხსაც: ბავშვი ზის - ბავშვები სხედან; ფოთოლი ვარდება - ფოთლები ცვივა/.

⁶⁷ შდრ.: ერთი მწკრივის შიგნით პირისა და რიცხვის ნიშნებით განსხვავებული ფორმები შინარსობრივად ერთმანეთისაგან სხვაობენ პირის ან რიცხვის რომელობით.

№	მწერივი	ღრო	კილო	ასუექტი	გზისობა
1	ანმყო	+ანმყო	თხრობითი	უსრული	ერთგზ.
	ვ-ხატ-ავ მ-ე-ხატ-ებ-ა	-მყოფ.			
2	მყოფადი	მყოფადი	თხრობითი	სრული	ერთგზ.
	და-ვ-ხატ-ავ და-მ-ე-ხატ-ებ-ა				
3	ნამყო უსრული	ნამყო	თხრობითი კავშირებ. /რომ მეხატა/	უსრული	ერთგზ.
	ვ-ხატ-ე *მ-ე-ხატ-ა /რომ მეხატა/				
4	ნამყო სრული	ნამყო	თხრობ. კავშირებ. /რომ დამეხატა/	სრული	ერთგზ.
	და-ვ-ხატ-ე და-მ-ე-ხატ-ა (რომ) და-მ-ე-ხატ-ა				
5	ნამყო უსრული პირობითი	მყოფადი	კავშირებ.	უსრული	ერთგზ.
	ვ-ხატ-ო მ-ე-ხატ-ო-ს				
6	ნამყო სრული პირობითი	მყოფადი ნარ.	კავშირებ.	სრული	ერთგზ.
	და-ვ-ხატ-ო და-მ-ე-ხატ-ო-ს (რომ) და-მ-ე-ხატ-ო-ს				
7	უსრული განგრძობითი	ნამყო	თხრობ.	უსრული	მრავალგზ. /განგრძობ./
	ვ-ხატ-ავ-დ-ი მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ა				
8	სრული განგრძობითი	+ნამყო -მყოფადი	თხრობითი კავშირებ.	სრული	მრავალგზ. /განგრძობ./
	და-ვ-ხატ-ავ-დ-ი და-მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ა				
9	უსრული განგრძობითი პირობითი	ანმყო მყოფადი	კავშირებ.	უსრული	მრავალგზ. /განგრძობ./
	ვ-ხატ-ავ-დ-ე მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ე-ს				
10	სრული განგრძობითი პირობითი	მყოფადი	კავშირებ.	სრული	მრავალგზ. /განგრძობ./
	და-ვ-ხატ-ავ-დ-ე და-მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ე-ს				

მწკრივთა რიგში არ შეგვაქვს ნ. მარის მიერ გამოყოფილი III სერიის მწკრივები: I თურმეობითი (გამიკეთებია), II თურმეობითი (გამიკეთებინა), III თურმეობითი (გამიკეთებინოს). მოკლედ ე.წ. III სერიის გამოყოფის მიზანშეუწონლობის შესახებ:

1. I თურმეობითი აგებულებით განსხვავდება სხვა მწკრივებისგან; დარღვეულია გრამატიკულ ფორმათა ჰომოგენურობის (ერთგვაროვნების) პრინციპი. არსებითია ის ფაქტიც, რომ სხვა მწკრივებში სამპირიანი ფორმა: **ვუხატავ / დავუხატე...** თურმეობითში არის ორპირიანი; მწკრივის განმარტებიდან გამომდინარე, მწკრივის ფორმები პირიანობის მიხედვით არ უნდა სხვაობდეს⁶⁸. აქვე აღვნიშნავთ იმასაც, რომ ვიხატავ, ვხატავ, ვუხატავ ფორმები ე. წ. პირველ თურმეობითში არ სხვაობს (დამიხატავს); შდ., ასევე: ვიხატები და ვხატავარ: დავხატულვარ...

ამ და სხვა მიზეზების გამო ე.წ. I თურმეობითის ფორმებს ჩვენ განვიხილავთ ზმნური ყალიბების რიგში; კერძოდ, მივიჩნევთ შედეგობითობის გამომხატველ ყალიბებად, რომელსაც ნაკლულად, მაგრამ მაინც თავიანთი მწკრივებიც მოეპოვებათ:

- ერთპირიანი ვ-ინიანი ყალიბი: დავმალულვარ, არ წავსულვარ; შდრ., მწკრივის ფორმები: დავმალულ(ვ)იყავ, დამალულიყო...;
- ორპირიანი ვ-ინიანი ყალიბი: მოვფარებივარ, დავხატვივარ...
- ორპირიანი მ-ანიანი ყალიბი: დამიხატავს, დამიწვრია.

2. ორპირიანი **(რომ) დამეხატა** მიჩნეულია II თურმეობითად. უფრო ლოგიკურია, ეს ფორმა ჩაითვალოს **“მეხატება”** ყალიბის

⁶⁸ აქვე აღვნიშნავთ სამეცნიერო ლიტერატურაში აღრიდანვე შემჩნეული -ავ და -ამ თემისნიშნის ზმნებში ფორმათა დამთხვევის თავიდან აცილების ტენდენციაც: გუშინ მე და-მ-იხატავ-ს შენთვის (მისთვის) სურათი, გუშინ შენ და-გ-ი-ხატავ-ს ჩემთვის/მისთვის სურათი - ეს სამვალენტური, მაგრამ განსხვავებული შინაარსის (ავენსი პირველი პირია, დრო წარსულია...) ფუძე გამოვლენილია ორი პირით, მაგრამ ენა ცდილობს, ამ ზმნური ფუძის შემთხვევაშიც ფორმალურადაც განასხვავოს მოქმედი პირველი პირისა და აღრესატის როლში მყოფი პირველი პირის გამომხატველი ფორმები (შდრ.: ხვალ მე ის დამიხატავს სურათს; მე თურმე დამიხატია სურათი; შდრ.: გა-მ-იკეთებ-ს და გა-მ-იკეთებ-ი-ა; გა-გ-იკეთებ-ს და გა-გ-იკეთებ-ი-ა...); თუმცა, პირველი და მეორე პირის მიმართების გამოხატვისას მათ განსხვავებული ფორმები აქვთ: მე შენ ხვალ დამიხატავ სურათს - მე დამიხატავს სურათი; შენ დავიხატავარ მე; შენ მე დავიხატავ სურათს - შენ დავიხატავს სურათი; მე დამიხატებარ შენ...

აწმყოს მწკრივის ნამყო სრულად, ვიდრე **“ვხატავ“** ფორმის III სერიის ფორმად. “რომ“, “ნეტა“... მოდალური ელემენტებით განსხვავებული გრამატიკული მოცემულობები პარალელურ ფორმებად შეგვიძლია განვიხილოთ: “რომ დამენატა“ და “დამენატა“...

“ვიმალები“ ფორმის II თურმეობითად მიჩნეული ფორმა: “დავ-მალულიყავი“, ლოგიკურია, გავიაზროთ “დავმალულვარ“ ფორ-მის ნამყო სრულად. “ვემალები“, “ვუშენდები“ (ვუთეთრდები) ორპირიანი ფორმების მეორე თურმეობითად მიჩნეული “რომ დავმალოდი“ (რომ ავშენებოდი) დამოუკიდებელი ყალიბია, რომელსაც, ასევე, განსხვავებული აგებულების გამო ვერ განვიხილავთ დასახელებული ათი მწკრივის რიგში; შდრ.: ვემალები - დავემალები - დავემალე...

შდრ.:

მოდალური ელემენტი წყვეტილის სხვა ფორმებსაც უცვლის სემანტიკას:

მან მე მომცა წიგნი (წარსული დრო) - ნეტა მომცა მე ეს წიგნი (მომავალი დრო);

მან მე მაჩვენა ეს სურათი (წარსული დრო) - ნეტა მაჩვენა ეს სურათი (მომავალი დრო)...

რომ მოდალური ელემენტი (კავშირი) მწკრივის სემანტიკას სხვა შემთხვევებშიც ცვლის:

“დავწერდი და წავილოდი“: წარსული დრო, თხრობითი კილო;

შდრ.:

“რამე რომ იყოს, დავწერდი“: მომავალი დრო, კავშირებითი კილო.

შდრ., ასევე, **“დავმალოდი“**: ამ ფორმის განხილვა შესაძლებელია ცალკე ყალიბადაც და მწკრივთა რიგის დამატებადაც (როგორც განსხვავებული აგებულების მწკრივი).

3. ე.წ. III კავშირებითის ფორმა **“დამენატოს“** ლოგიკურია განიხილებოდეს **“დამენატა“** (ნამყო სრული) ფორმის II კავშირებითად, ხოლო **“დავმალულიყო“** - **“დავმალულიყავი“** ფორმის II კავშირებითად. მეორე და მესამე პუნქტების მიხედვით, იქმნება შემდეგი სურათი:

აწმყო	ნამყო სრული	II კავშირებითი
ვხატავ	დავხატე	დავხატო
მენატება	(რომ) დამენატა	დამენატოს
ვიმალები	დავიმალე	დავიმალო
დავმალულვარ	დავმალულიყავი	დავმალულიყო

(შდრ.: ვარ - ვიყავი - ვიყო)

4. ე. წ. III სერიის მწკრივთა სემანტიკური კომპონენტები განსხვავდება I და II სერიის მწკრივთა კომპონენტებისაგან;

კერძოდ, მესამე სერიაში ა. შანიძეს შემოაქვს **უნახაობის (თურმეობითების) კატეგორია**, სხვებს – **შედევობითობის** სემანტიკა და სხვ., არადა, ლოგიკურია, ყველა მწკრივი ხასი-ათდებოდეს ერთი რიგის სემანტიკური კომპონენტებით, რომ მწკრივთა დახასიათებისას არ დაირღვეს ჰომოგენურობის (ერთ-გვაროვნების) პრინციპი.

ჩვენ მიერ გამოყოფილი მწკრივები წარმოების მიხედვით სამ ჯგუფად იყოფა:

I ჯგუფის მწკრივები:

აწყობა: ვ-ხატ-ავ, ვ-თბ-ებ-ი

მყოფადი: და-ვ-ხატ-ავ, გა-ვ-თბ-ებ-ი

II ჯგუფის მწკრივები (აკ. შანიძისეული უთემისნიშნო ვარიანტები):

ნამყო უსრული: ვ-ხატ-ე, *ვ-თბ-ი

ნამყო სრული: და-ვ-ხატ-ე, გა-ვ-თბ-ი

ნამყო უსრული პირობითი: ვ-ხატ-ო, *ვ-თბ-ე

ნამყო სრული პირობითი: (რომ) და-ვ-ხატ-ო, (რომ) გა-ვ-თბ-ე

III ჯგუფის (-დ/-ოდ- სუფიქსით გართულებული) მწკრივები:

უსრული განგრძობითი: ვ-ხატ-ავ-დ-ი, ვ-თბ-ებ-ოდ-ი

სრული განგრძობითი: და-ვ-ხატ-ავ-დ-ი, გა-ვ-თბ-ებ-ოდ-ი

უსრული განგრძობითი პირობითი: ვ-ხატ-ავ-დ-ე, ვ-თბ-ებ-ოდ-ე

სრული განგრძობითი პირობითი: და- ვ-ხატ-ავ-დ-ე, გა-ვ-თბ-ებ-ოდ-ე

პირველი ჯგუფის მწკრივის ფორმები მეტწილ შემთხვევაში იწარმოება ზმნურ ფუძეზე -ებ-, -ავ-, -ამ-, ი-... ტიპის სუფიქსების დართვით, რომელთაც აკ. შანიძე უწოდებს თემის ნიშნებს (ვ-ხატ-ავ)⁶⁹. პირველ ჯგუფში შეიძლება შეგვხვდეს

⁶⁹ აკ. შანიძის აზრით, თემა არის ზმნის ის ნაწილი, რომელიც საერთოა I ან II სერიის ყველა მწკრივისათვის. მისივე აზრით, თემის ნიშანი აქვს მხოლოდ პირველი სერიის მწკრივებს. შდრ.: არაიშვიათად, თემის ნიშანი ფუძის ნაწილი ხდება; იხ., მაგ.: ა-კეთ-ებ-ინ-ებ-ს ფორმაში პირველი -ებ- ყალიბის მაწარმოებელია; გარდა ამისა, მეორე სერიის ფორმებსაც შეიძლება დაუდასტურდეს თემის ნიშანი (ან მისი ფონეტიკური ვარიანტი; მაგ., თვლემს -ჩათვლიმა). ვფიქრობ, ბუნდოვანია თემის განმარტებაც; შესაბამისად, უფრო ლოგიკური გვგონია, -ებ-, -ამ-... ტიპის სუფიქსების მწკრივთა ერთი ჯგუფის ფუძის მაწარმოებლად მივიჩნიოთ.

მარტივი ფუძის მქონე ზმნური ფორმებიც, შესაბამისად, უმჯობესად მიგვაჩნია, ე.წ. თემის ნიშნებს **მწკრივთა ერთი ჯგუფის ფუძის მაწარმოებელი** ვუწოდოთ, ვიდრე - თემის ნიშანი. მწკრივთა პირველი ჯგუფის ფუძის მაწარმოებლად შეიძლება მოგვევლინოს: -ი-, -ავ-, -ევ-, -ამ-, -ემ-, -ებ-, -ობ-, -ოფ-.

მეორე ჯგუფის მწკრივების ფუძე არის მარტივი (და-ვ-ხატ-ე). ზოგი ზმნის ფუძის ხმოვანი შეიძლება შეიცვალოს; შდრ., ე.წ. ფუძედრეკადი ზმნების წარმოება: ვდრეკ/ვდრიკე.

მესამე ჯგუფის მწკრივებში ზმნური ფუძე რთულდება არამხოლოდ -ებ-, -ავ-, -ამ-, ი-... ტიპის სუფიქსებით, არამედ -დ/-ოდ- სუფიქსითაც, რომელსაც მწკრივის ფორმებში უწყვეტლობის, განგრძობითობის სემანტიკა შეაქვს: და-ვ-ხატ-ავ-დ-ი.

მწკრივის ფუძეთა წარმოების მიხედვით, **ზმნურ ყალიბთა რამდენიმე ჯგუფი გამოიყოფა:**

ა) ორფუძიანი ზმნური ყალიბები, რომელთა პირველი და მეორე ჯგუფის მწკრივთა ფუძე ერთი და იგივეა - ცვლილებას არ განიცდის, მესამე კი იწარმოება -დ/-ოდ- სუფიქსით მაგ., შდრ.:

გა-კვეთ-ს	გა-კვეთ-ა	გა-კვეთ-დ-ა
და-ხვეტ-ს	და-ხვეტ-ა	და-ხვეტ-დ-ა
და-წერ-ს	და-წერ-ა	და-წერ-დ-ა
გა-ტეხ-ს	გა-ტეხ-ა	გა-ტეხ-დ-ა

ბ) სამფუძიანი ზმნური ყალიბები, რომელთაც პირველი ჯგუფის მწკრივთა ფუძეზე ერთვის სუფიქსები: -ი, -ავ-, -ამ-, -ებ-, -ობ (უფრო აქტიურად), -ემ-, -ოფ (შედარებით იშვიათად), მეორე ჯგუფის მწკრივის ფუძეებთან სუფიქსი ჩამოსცილდებათ, მესამე ჯგუფის მწკრივებში კი დასახელებულ სუფიქსს ემატება -დ/-ოდ- განგრძობითობის გამომხატავი სუფიქსი; მაგ.:

გაჭრ-ი-ს	გა-ჭრ-ა	გა-ჭრ-ი-დ-ა
დანამ-ავ-ს	და-ნამ-ა	და-ნამ-ავ-დ-ა
გააკეთ-ებ-ს	გაა-კეთ-ა	გა-ა-კეთ-ებ-დ-ა
დააბ-ამ-ს	დაა-ბ-ა	და-ა-ბ-ამ-დ-ა
გააპ-ობ-ს	გაა-პ-ო	გა-ა-პობ-დ-ა
დასც-ემ-ს	დას-ც-ა	და-ს-ცემ-დ-ა
ჩაყ-ოფ-ს	ჩა-ყ-ო	ჩა-ყოფ-დ-ა

გ) ხმოვანმონაცვლე ზმნური ყალიბები, რომლებიც I და II ჯგუფის მწკრივების ფუძეს განასხვავებს ფუძისეული ხმოვნით: ე - ი; მაგ.:

მოკრეფს	მოკრიფა;	შდრ.: მო-კრეფ-დ-ა
დაგრეხს	დაგრიხა	
დაფენს	დაფინა	
გახვრეტს	გახვრიტა	
შეხვრეპს	შეხვრიპა	
მოწყვეტს	მოწყვიტა	

ამრიგად, ქართულ ენაში გვაქვს სამი ტიპის (დონის) ზმნური ფორმები:

- ერთი ზმნური ლექსიკური მნიშვნელობის ფარგლებში არსებული ყალიბები, რომლებიც ფორმოზრევად ერთმანეთისაგან განსხვავდებიან ხმოვანი პრეფიქსებით (სხვა აფიქსებითაც) ან/და ვალენტობით. სხვადასხვა ლექსიკური ერთეულის ფარგლებში ასეთ ყალიბთა რაოდენობა მერყეობს 7-დან 10-მდე. ყალიბები განსხვავდებიან არამხოლოდ ფორმით, არამედ შინაარსობრივადაც, კერძოდ, ქმედების რაგვარობით (= ქმედების მიმართულება, კაუზატივი...); შესაბამისად, საფუძველი გვაქვს ვთქვათ, რომ რაგვარობა არის გრამატიკული კატეგორია, რომლის ფარგლებშიც გვაქვს განსხვავებული ფორმოზრევი ყალიბები და ამ ყალიბებზე ორიენტირებული ქმედების რაგვარობის სხვადასხვა სახესხვაობა.
- ერთი ყალიბის ფარგლებში არსებული მწკრივები, რომლებიც ერთმანეთისაგან ფორმოზრევად განსხვავდებიან ზმნისწინითა (და სხვა აფიქსებითაც), შინაარსობრივად კი - დროით, კილოთი, ასპექტით და გზისობით. მწკრივი არის რთული მორფოლოგიური კატეგორია. ქართულ ენაში გვაქვს სულ 10 მწკრივი, რომელთა ფარგლებში ზმნისწინთა ვარიანტების მიხედვით შეიძლება გამოვლინდეს 50-ზე მეტი ფორმა.
- ერთი მწკრივის ფარგლებში პირითა და რიცხვით განსხვავებული ზმნური ფორმები (ორვალენტიანი ზმნის შემთხვევაში მაქსიმუმ 28 ფორმა)⁷⁰.

ერთი ყალიბის ფარგლებში არსებული მწკრივთა ლოგიკური სისტემა ასე გამოიყურება:

⁷⁰ განმარტებები ინგლისურენოვანი თარგმანისათვის:

1. უკვე არსებული ტრადიციის მიხედვით “მწკრივი” არ ითარგმნება - სხვა ენებზეც ტერმინის ფუძედ იქნება ქართული ვარიანტი (Mstkrivi).
2. რაგვარობა = ქმედების რაგვარობა = ქმედების სახესხვაობა = ქმედების ხასიათი = ქმედებს როგორობა ითარგმნება როგორც "qualitiveness" (quality of action).

3. “ყალიბი” არ უნდა ითარგმნოს როგორც “ფორმა” (თუმცა, დაახლოებით ისეთივე შინაარსია); შდრ., მწკრივიც ფორმაც, პირიის ფორმაც ფორმაც, ანუ სამი დონის მონაცემი არის ფორმაც:

- პირის/რიცხვის ფორმა: მე ვწერ, შენ წერ, ისინი წერენ...
- მწკრივის ფორმა: მე ვწერ, მე ვწერ-დ-ი, მე დავწერე...
- ზმნური ყალიბი: მე ვწერ, მე ვ-იწერ, მე ვ-უწერ...

- აწმყო: ვ-ხატ-ავ, მ-ე-ხატ-ებ-ა;
- მყოფადი: და-ვ-ხატ-ავ, და-მ-ე-ხატ-ებ-ა;
- ნამყო უსრული: ვ-ხატ-ე, *მ-ე-ხატ-ა/(რომ) მეხატა;
- ნამყო სრული: და-ვ-ხატ-ე, და-მ-ე-ხატ-ა/ (რომ)და-მ-ე-ხატ-ა;
- ნამყო უსრული პირობითი: ვ-ხატ-ო, მ-ე-ხატ-ო-ს;
- ნამყო სრული პირობითი: და-ვ-ხატ-ო, და-მ-ე-ხატ-ო-ს/(რომ) და-მ-ე-ხატ-ო-ს;
- უსრული განგრძობითი: ვ-ხატ-ავ-დ-ი, მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ა;
- სრული განგრძობითი: და-ვ-ხატ-ავ-დ-ი, და-მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ა;
- უსრული განგრძობითი პირობითი: ვ-ხატ-ავ-დ-ე, მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ე-ს;
- სრული განგრძობითი პირობითი: და-ვ-ხატ-ავ-დ-ე, და-მ-ე-ხატ-ებ-ოდ-ე-ს.

დამოწმებული ლიტერატურა:

ადამია, 2015: ადამია, ს. ორპირიან და ორვალენტიან ზმნათა სრული პარადიგმა სამწიგნობრო ენასა და ქართველურ დიალექტებში, 2015;

არაბული, 1999: არაბული, ა. ზმნის საუღლებელ ერთეულთა რაოდენობის საკითხისათვის ქართულში: ენათმეცნიერების საკითხები, №1, 1999;

გეგუჩაძე, 2005: გეგუჩაძე, ლ. მწკრივთა შესაძლო შეფარდებებისა და დროთა თანამიმდევრობის საკითხები რთულ კონსტრუქციებში, თბ., 2005;

თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია 2011: თანამედროვე ქართული ენის მორფოლოგია (სალიტერატურო ენა), გ. გოგოლაშვილის საერთო რედაქციით; თბ., 2011;

თოფურია, 1956: თოფურია, ვ. მწკრივის ზოგიერთი საკითხისათვის ქართულში: თბილისის უნივერსიტეტის სამეცნიერო სესია, 1956, 22-27 ნოემბერი, მუშაობის გეგმა და მოხსენებათა თეზისები, თბ., 1956;

კვაჭაძე, 1981: კვაჭაძე, ლ. ქართული ენა, ნაწილი I, თბ., 1981;

მაჭავარიანი, 1974: მაჭავარიანი, გ. ასპექტის კატეგორია ქართველურ ენებში, ქესს, IV, 1974;

მაჭავარიანი, 2007: მაჭავარიანი, მ. ქცევის გრამატიკული კატეგორიის სემანტიკა, თბ., 2007;

მელიქიშვილი, 1994: მელიქიშვილი, დ. ქართული ზმნის სისტემური მორფოსინტაქსური ანალიზი, თბ., 1994;

მელიქიშვილი, 1913: მელიქიშვილი, დ. მეთოდოლოგიური პრობლემები ქართული ენის გრამატიკულ ლიტერატურაში და

მათი გადაჭრის გზები, ქართველური მემკვიდრეობა, XVII, 2013;

მელიქიშვილი, 2014: მელიქიშვილი, დ. ქართული ზმნის სისტემური მორფო-სინტაქსური ანალიზი, თბ. 2014;

პაპიძე, 1981: პაპიძე, ა. III კავშირებითი თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში“ ქსკს, ტ. II, თბ., 1979; “II კავშირებითის ნაკვეთის ფუნქციები და გამოყენება თანამედროვე სალიტერატურო ქართულში“ ქსკს, ტ. IV, თბ., 1981;

როგავა, 1953: როგავა, გ. დრო-კილოთა მეოთხე ჯგუფის ნაკვეთები ქართველურ ენებში: იბე-რიულ-კავკასიური ენათმეცნიერება, თბ., 1953;

სუხიშვილი, 1986: სუხიშვილი, მ. გარდამავალი ზმნები ქართულში, თბ. 1986;

უთურგაძე, 2002: უთურგაძე, თ. გრამა-ტიკული კატეგორიებისა და მათი ურთიერთიმართებისათვის ქართულ ზმნაში, თბ., 2002;

ფეიქრიშვილი, 2018: ფეიქრიშვილი, ჟ. ქართული ენის მოფოლოგია, თბ., 2018, გვ. 273-283;

ფუტკარაძე, 1998: ფუტკარაძე, ტ. ზმნის ფორმაწარმოების მოდელირებისათვის (კომპიუტერული მოდელები) - ენის კონცეპტუალური და კომპიუტერული მოდელები, III, თბილისი, 1998; “ქართული ენა“;

ფუტკარაძე, 2006: ფუტკარაძე, ტ. “ქართული ზმნის ლოგიკური პარადიგმის საკითხისათვის“, აკაკი წერეთლის სახელმწიფო უნივერსიტეტის ჰუმანიტარული ფაკულტეტის შრომები (ენათმეცნიერული სერია), VIII (I), 2006. გვ. 88-96;

<http://www.scribd.com/doc/26502926/Tariel-Putkaradze-Kartuli-Zmis-Logikuri>;

ფუტკარაძე, 2007: ფუტკარაძე, ტ. “ქართველური ზმნის ფორმათწარმოებითი შესაძლებლობები და ლოგიკური პარადიგმის საკითხი“, კავკასიოლოგთა I საერთაშორისო კონგრესის მასალები, თბ., 2007; *Formative capabilities of the Georgian (Kartvelian) verb and question of logical paradigm; 1st international Congress of Caucasiologists*, 22-26 Oct., 2007;

ფუტკარაძე, 2012: ფუტკარაძე, ტ. ზმნურ ფორმათა პარადიგმის მანქანური მოდელირების პრობლემები - I, ქართველური მემკვიდრეობა, XVI, ქუთაისი, 2012;

ფუტკარაძე, 2013: ფუტკარაძე, ტ. “ქართულ ზმნურ ფორმათა განდასების მეთოდოლოგიური საფუძვლებისათვის, ქართველური მემკვიდრეობა, XVII, ქუთაისი, 2013, გვ.303-308 /ტომი ეძღვნება ლომან-ეფენდი ქარცივაძის დაბადების 200 წლისთავს/; მოხსენებად იყო წაკითხული საერთაშორისო სამეცნიერო

სიმპოზიუმზე: “ქუთაისური საუბრები“, XIII, ქუთაისი, 2013, 17-18 მაისი (სიმპოზიუმის სამუშაო პროგრამა და მასალები);

ფუტკარაძე, 2015: ფუტკარაძე, ტ. ზმნური ყალიბები და მათი სემანტიკური კომპონენტები, საქართველოს საპატრიარქოს წმიდა ანდრია პირველწოდებულის სახელობის ქართული უნივერსიტეტის ჰუმანიტარულ მეცნიერებათა და სამართლის ფაკულტეტის შრომები, ტომი II, 2015;

ფუტკარაძე... 2005: ფუტკარაძე, ტ. დადიანი, ე. ნა-/ნო-პრეფიქსიან ზმნურ ფორმათა წარმოების ზოგიერთი საკითხი ქართველურ ქვესისტემებში, ქართველოლოგიური კრებული IV, თბილისი, 2005; “ქართული ენა“;

შანიძე, 1942: შანიძე, ა. ზმნათა გარდამავლობისათვის ქართველურ ენებში: მეცნ. აკად. მოამბე, ტ. 3, №3, 1942;

შანიძე, 1973: შანიძე, ა. ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, I, თბ. 1973, მეორე გამოცემა, გვ. 311, 376;

შანიძე, 1980: შანიძე, ა. ქართული ენის გრამატიკის საფუძვლები, თხზულებანი 12 ტომად, ტ. III, თბ. 1980;

შეროზია, 1981: შეროზია, რ. პოტენციალისის კატეგორიისათვის ზანური ენის მეგრულ დიალექტში: საქ. სსრ მეცნიერებათა აკადემიის მოამბე, ტ. 101, №1, 1981;

შეროზია, 2004: შეროზია, რ. ნო-პრეფიქსიან თურმეობითებთან დაკავშირებული ზოგი საკითხისათვის მეგრულში: ქართველოლოგიური კრებული, თბ., 2004;

ჩიქობავა, 1948: ჩიქობავა, არნ. ერგატიული კონსტრუქციის პრობლემა იბერიულ-კავკასიურ ენებში, I, თბილისი, 1948;

ჩიქობავა, 1950: ქართული ენის განმარტებითი ლექსიკონის რვატომეული, ტ. I, თბ., 1950;

ჩიქობავა, 1962: ჩიქობავა, არნ. ქართული ზმნის ნაკვეთელთა დაჯგუფების პრინციპისათვის; იკე XIII, თბ., 1962;

ჩიქობავა, 1981: ჩიქობავა, არნ. ზმნის გარდამავლობისა და გვარის კატეგორიის ისტორიული ურთიერთობისათვის ქართველურ ენებში: წელიწადეული, 1981, №8;

ჩიქობავა, 1986: ჩიქობავა, არნ. მარტივი წინადადების პრობლემა ქართულში, I, თბ., 1968, მეორე გამოცემა (არნ. ჩიქობავა, შრომები, I, 2010);

ჯორბენაძე, 1983: ჯორბენაძე, ბ. ზმნის ხმოვანპრეფიქსული წარმოება ქართულში, თბ., 1983;

ჯორბენაძე 1995: ჯორბენაძე, ბ. ქართული ენის მორფოლოგია, თბ., 1995.

Tariel Putkaradze

Category of Georgian Verb Mtskrivi

1. There are three types of verb forms in the Georgian language:

1.1. **Molds** of one verbal lexical meaning that formally differ from each other by vowel prefixes (as well as other affixes) or by valency. The number of such forms within different lexical units varies from 7 to 10. The molds differ not only in the form but also in the content, namely, "in the manner of action" (=direction of action, the causative, etc.); Consequently, there is a reason to notice that "**qualitativeness**"(**quality of action**) is a **grammatical category**, within the framework of which there are different molds and **variables of behavior** based on these molds.

1.2. **Verb Mtskrivis** within a single mold differ from each other by means of verbal prefixes (and by other affixes), and in terms of time, mood, aspect and frequency of action. **Mtskrivi is a complex morphological category**. In the Georgian language we have a total of 10 Mtskrivis, with more than 50 formats depending on the verb prefix options.

1.3. **Different verbal forms of person and number** within a single Mtskrivi (maximum 28 forms in case of verbs with double valency).

1. The logical system of Mtskrivis within one mold looks like this:

- ❖ Present Mtskrivi: v-khat-av, m-e-khat-eb-a;
- ❖ Imperfect 'kholmeobiti' Mtskrivi: v-khat-av-d-e, m-e-khat-eb-od-e-s;
- ❖ I Imperfect Mtskrivi expressing Possibility: v-khat-av-d-e, m-e-khat-eb-od-e-s;
- ❖ Future Mtskrivi: da-v-khat-av, da-m-e-khat-eb-a;
- ❖ Perfect 'kholmeobiti' Mtskrivi: da-v-khat-av-d-I, da-m-e-khat-eb-od-a;
- ❖ I Perfect Mtskrivi expressing Possibility: da-v-khat-av-d-e, da-m-e-khat-eb-od-e-s;
- ❖ Imperfect Mtskrivi: v-khat-e, m-e-khat-a/(if only I painted);
- ❖ II Imperfect Mtskrivi expressing Possibility: v-khat-o, m-e-khat-o-s;
- ❖ Perfect Tskvetili (interrupted) Mtskrivi: da-v-khat-e, da-m-e-khat-a/(if only I had painted);
- ❖ II Perfect Mtskrivi expressing Possibility: da-v-khat-o, da-m-e-khat-o-s/if only I had painted